

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Соціологічний факультет

Кафедра соціології управління та соціальної роботи

Пояснювальна записка

До магістерської роботи на тему

**«ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНО-ОРІЄНТОВАНОГО
ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ»**

Виконала:

студентка 2 курсу групи СМ-62
другого (магістерського) рівня освіти
спеціальність 054 – Соціологія
Драгунова Тетяна Олегівна

Керівник наукової роботи: доктор наук
з державного управління, професор
_____ Сичова В. В.

Рецензент:

Перший заступник директора
Департаменту соціального захисту
Харківської обласної військової
адміністрації
_____ Печура Т.М

Харків -2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Факультет Соціологічний

Кафедра Соціології управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти Магістр

Напрямок підготовки Соціальний менеджмент

Спеціальність 054 – Соціологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

підпис ініціали, прізвище

“ ____ ” _____ 2022 ____ року

З А В Д А Н Н Я

НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

Драгунова Тетяна Олегівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Засоби організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах»

керівник роботи доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету Сичова Вікторія Вікторівна

затверджені наказом по університету від “22” жовтня 20 22 року №1006-5/1871

2. Строк подання студентом роботи 30 листопада 2022
3. Перелік питань, які потрібно розробити

1. з'ясувати сутність інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах та його вплив на соціальний розвиток дитини;

2. охарактеризувати показники та методи соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтовного виховного процесу в дошкільних навчальних закладах;

3. проаналізувати підходи до поняття інвалідності і інклюзія у міжнародних нормативно-правових документах;

4. систематизувати нормативно-правове забезпечення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу;

5. проаналізувати наявні засоби формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю;

6. обґрунтувати терапевтичний вплив інклюзивної іграшки на формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю;

7. розробити програму дослідження «Рівень толерантності до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», сформований під впливом застосування інклюзивних іграшок у виховному процесі».

8. Проаналізувати результати соціологічного дослідження в комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце» за авторською методикою «Дитячий садок моєї мрії»;

9. розробити рекомендації щодо впровадження в дошкільних навчальних закладах практики організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів
1	Підготовка вступу до магістерської роботи
2	Аналіз літератури
3	Робота над першим розділом магістерської роботи
4	Робота над другим розділом магістерської роботи

5	Робота над третім розділом магістерської роботи
6	Аналіз даних за трьома розділами
7	Оформлення магістерської роботи

5. Дата видачі завдання 29.11.2022.

Студент _____ Т.О.Драгунова

підпис ініціали, прізвище

Керівник роботи _____ В.В. Сичова

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Концептуальні підходи до дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах

1.1. Інклюзивно-орієнтований виховний процес: сутність, терапевтичний вплив на соціалізацію дитини.

1.2. Показники та методи соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах.

1.3. Підходи до поняття інвалідність і інклюзія у міжнародних нормативно-правових документах.

Висновки до 1 розділу

Розділ 2. Засоби інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах

2.1. Нормативно-правове забезпечення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах.

2.2. Засоби формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю.

2.3. Інклюзивна іграшка як засіб формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю

Висновки до 2 розділу

Розділ 3. Упровадження засобів організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах

3.1. Опис програми дослідження рівня толерантності до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», сформованого під впливом застосування інклюзивних іграшок у виховному процесі.

3.2. Аналіз результатів дослідження рівня толерантності до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», сформованого під

впливом застосування інклюзивних іграшок у виховному процесі.

3.3. Рекомендації щодо впровадження в дошкільних навчальних закладах практики організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу.

Висновки до 3 розділу

Висновки.....

Список використаних джерел.....

Вступ

У наш час актуальною стає проблема організації інклюзивно-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах України задля формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю. Цьому сприяють характер сучасних трансформаційних процесів в Україні, їх масштабність та глибина. Вони вимагають від людини готовності і здатності до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, а також себе як громадянина та повноправного члена соціуму. Ці пріоритети передбачають орієнтацію на інклюзивно-орієнтований виховний процес та розвиток громадянської зрілості особистості, що включає активну життєву позицію і, зокрема, самореалізацію у матеріальній і духовній сферах життя, а ще толерантного ставлення до оточуючих, незалежно від їх відмінних рис. Для дитини дошкільного віку вищим рівнем прояву такої поведінки є навчання у закладах дошкільної освіти на засадах інклюзивної освіти, яке повністю нормалізовано у дитячій свідомості, тобто ідея відмінних рис у різних членів суспільства повністю прийнята і дитина має соціальний досвід суспільної взаємодії в таких умовах. Але, в цьому віці діти погано засвоюють усний матеріал – їм потрібні наочність, ігрова форма подачі інформації та можливість відтворити цю ситуацію для отримання нових навичок. Тому на

допомогу приходить їх природний вид діяльності , який є найбільш провідним в цьому віці – гра.

За допомогою її правильного застосування дитина без жодних зусиль та примусу засвоює новий матеріал і легко сприймає його, отримуючи знання та навички суспільної взаємодії через відповідним чином організоване дозвілля. Для цього потрібно відповідним чином облаштувати простір дій, додавши нові елементи, які стимулюють розумову діяльність у відповідному напрямку та довго утримують увагу дитини. Найбільш ефективно в цьому питанні себе показала іграшка, яка акумулює візуальні та кінестичні відчуття, найбільш важливі в цей віковий період. Іноді вона також може зачіпляти й аудіальний спосіб світосприйняття.

Для кожного вікового етапу потрібні свої іграшки, але для розкриття цієї теми доцільніше за все використовувати ляльку, яка допомагає дитині програти безліч сценаріїв, вивчаючи соціальні ролі та фізичні та розумові обмеження, які має певний учасник комунікації. Крім того вона стає базою для набуття соціального досвіду і багажу суспільних норм, правил поведінки, форм реагування в різних ситуаціях, варіантів проведення суспільного дозвілля тощо. Завдяки цьому реалізується головне завдання та формується ставлення до інклюзивної освіти як до норми, в основі якої лежать ідеї рівного ставлення до всіх членів суспільства незалежно від їхньої національності, статі, раси, культури, соціального стану, релігії, індивідуальних можливостей і здібностей.

Стикаючись з людиною на інвалідному візку або без руки, така дитина не буде задавати незручних питань та не розгубиться, тому всі учасники комунікаційного процесу будуть відчувати комфорт і впевненість під час спілкування. Саме дошкільний вік є сенситивним для формування толерантності як частини соціального здоров'я, крім тому він є підготовчим етапом до вступу у нову українську школу, де дитині потрібно вже мати згаданий вище досвід. Завдяки інклюзивним іграшкам, для цього не потрібно

буде влаштовувати спеціальних умов, а його засвоєння пройде максимально ефективно.

Сучасна наука розглядає проблему толерантності в онтогенезі у філософському, психологічному, педагогічному та соціокультурному контекстах. Різні аспекти проблеми толерантності, зокрема осмислення сутності феномена «толерантність» а його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога досліджено у наукових працях вітчизняних (М. Андрєєв, О. Безносьок, О. Волошина, О. Грива, В. Калошина, О. Кихтюк, І. Кресіна, О. Майборода, О. Отич, В. Пісоцький, Т. Пилипенко, М. Товта, Ю. Тодорцева, О. Швачко та ін.) та близького зарубіжжя(О. Асмолов, С. Бондирєва, Б. Герцунський, Д. Зінов'єв, Є. Кротков, М. Маріманова, А. Погодіна, Л. Скворцов та ін.) учених [8, с. 10].

Сучасна наука вивчає проблему толерантності в онтогенезі у філософському, психологічному, педагогічному та соціокультурному контекстах. Різні аспекти проблеми толерантності, зокрема осмислення сутності феномена «толерантність» а його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога досліджено у наукових працях вітчизняних (М. Андрєєв, О. Безносьок, О. Волошина, О. Грива, В. Калошина, О. Кихтюк, І. Кресіна, О. Майборода, О. Отич, В. Пісоцький, Т. Пилипенко, М. Товта, Ю. Тодорцева, О. Швачко та ін.) та близького зарубіжжя(О. Асмолов, С. Бондирєва, Б. Герцунський, Д. Зінов'єв, Є. Кротков, М. Маріманова, А. Погодіна, Л. Скворцов та ін.) учених.

Об'єкт дослідження –інклюзивно-орієнтований виховний процес в дошкільних навчальних закладах.

Предмет: засоби організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, у тому числі інклюзивної іграшки

Мета роботи – дослідити засоби організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах та обґрунтувати вплив

інклюзивної іграшки на формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю

Гіпотеза: організація інклюзивного виховного середовища сприятиме удосконаленню нормативних засад, впровадженню інноваційних технологій, демократичних підходів в організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, їх психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу, забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей.

Завдання:

- з'ясувати сутність інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах та його вплив на соціальний розвиток дитини;
- охарактеризувати показники та методи соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах; проаналізувати підходи до поняття інвалідність і інклюзія у міжнародних нормативно-правових документах;
- систематизувати нормативно-правове забезпечення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу;
- проаналізувати наявні засоби формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю
- обґрунтувати терапевтичний вплив інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах на дітей дошкільного віку;
- розробити програму дослідження «Рівень толерантності до людей з інвалідністю у дітей дошкільного навчального заклад № 382 «Джерельце», сформований під впливом застосування інклюзивних іграшок у виховному процесі».

- Проаналізувати результати соціологічного дослідження в комунальному закладі дошкільної освіти Київськоо району міста Харкова № 382 «Джерельце» за авторською методикою «Дитячий садок моєї мрії»;
- розробити рекомендації щодо впровадження в дошкільних навчальних закладах практики організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу.

Методи дослідження: системний аналіз дозволив установити зв'язки між структурними елементами в системі освіти задля забезпечення толерантного ставлення до людей з інвалідністю. Він якнайкраще підходить до інструментарію соціального менеджера і дозволяє одночасно працювати з всіма дисциплінами, які займаються проблемами прийняття рішень, поєднуючи теорію операцій із загальною теорією управління. В результаті його застосування ми отримаємо (попередньо розглянуті) параметри та конкретний план роботи.

Інші переваги системного аналізу полягають у тому, що він включає здатність до аналізу, прогнозування, проектування прийняття рішень у складних системах різної природи на основі системної методології. Таким чином ми можемо прогнозувати та проектувати різні динамічні процеси у будь-якій галузі знань[1].

Метод порівняння, або метод співставлення дає змогу встановити подібність і розходження у показниках соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, а також встановити загальне у порівнюваних об'єктів та особливості і властивості, які притаманні кожному з них [2].

Також було обрано метод прогнозування, що дозволив сформулювати очікувані результати. Для цього ми обрали такий різновид прогнозування як сценарії розвитку, які розробляються з урахуванням тих або інших передбачуваних дій конкретних суб'єктів прогнозованої ситуації[5].

Крім того було обрано соціометричний метод. Це найбільш доцільний для нашої теми інструмент, адже він дозволяє заміряти ступінь відносин у

вигляді узагальнених показників симпатії та антипатії між членами дитячого соціуму і на цій основі отримати кількісну оцінку міжособистісних відносин у ньому. Враховуючи вікові особливості респондентів, нами було обрано його графічну варіацію.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНО-ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

1.1. Інклюзивно-орієнтований виховний процес: сутність, терапевтичний вплив на соціалізацію дитини

Внаслідок приєднання до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенцій ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Відповідно, сьогодні панує необхідність вирішення важливих питань щодо забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами, яка обумовила розроблення Концепції розвитку інклюзивної освіти та, відповідно, виховного процесу в дошкільних навчальних закладах.

Виховний процес - це процес взаємодії, в якому відповідно до цілей і завдань самої особистості і суспільства відбувається організований виховний вплив і взаємодія, що має своєю метою формування особистості, організацію і стимулювання активної діяльності виховуваних.

Проте, можна помітити, що сучасні організаційно-методичні засади навчального процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, в тому числі дошкільної освіти, не враховують особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Такий стан речей може створювати передумови для формування у них негативного ставлення до навчання, девіантної поведінки, адже всі форми і методи педагогічного впливу спрямовані на їх однокласників з типовим розвитком. Для вирішення цієї проблеми потрібно підійти до неї на державному рівні,

сконцентрувавшись на формуванні нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Необхідний інклюзивно-орієнтований виховний процес в дошкільних навчальних закладах. При розгляді даного дослідження пропонується використовувати наступне його визначення:

Інклюзивно-орієнтований виховний процес в дошкільних навчальних закладах - це виховний процес, побудований за принципом збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, який вирішує наступні завдання, передбачені Концепцією розвитку інклюзивного навчання, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Дане визначення базується на теорії навчання та виховання Дістервега, який підкреслював важливість знань і навичок, які були набуті учнем самостійно, в процесі творчої навчальної праці, та теоріях соціальної взаємодії Хоманса, Гоффмана, Міда та Блумера.

Основною ідеєю Дж. Хоманса був обмін нематеріальними цінностями, який невинно проводиться в соціумі. Кожна людина прагне отримати максимум вигоди та мінімізувати витрати при спілкуванні і ця очікувана винагорода стає причиною виникнення взаємовідносин у соціумі. Він досліджував взаємоочікування та реакції на їх порушення. Головним очікуванням автор концепції називає соціальне схвалення.

На відміну від нього, Гоффман спирався на думку про процес взаємодії людей як «шоу», завдяки якому в інших людей створюється схвальна думка про «виконавця». Він вивчав ситуації, і яких соціальні ролі виконуються як

театр, що може змінити представлення про дійсність в різних людей та маніпулювати враженнями глядачів. Згідно його концепції, люди проектують власний імідж, обираючи способи відповідно до власної мети, а регулювання взаємодії засновується на символічних значеннях, які мають конкретну ціну.

Також важливим підґрунтям для роботи стала рольова теорія Дж. Г. Міда. Він вивчав символічний інтеракціонізм як теоретико-методологічний напрямок, що аналізує соціальні взаємодії переважно у їхньому символічному змісті. В основі його концепції лежить думка, що будь-які дії людей є проявами соціальної поведінки, заснованої на комунікації; комунікація стає можливою завдяки тому, що люди надають однакові значення даному символу. Особлива увага приділялася вивченню мови та здатності ставити себе на місце іншої людини, проводити внутрішній діалог із самим собою.

Реалізація підходу, заснованого нами на цих теоріях, робить можливим втілити у життя право дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, що в свою чергу забезпечить комфортну соціалізацію та інтеграцію у суспільство, а також залучення сім'ї до участі у навчально-виховному процесі.

Це важливо адже основними завданнями інклюзивного навчання є:

- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;
- забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їх здібностей;
- створення освітньо-реабілітаційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного

міжособистісного спілкування дітей з особливими освітніми потребами з іншими учнями;

- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

Формування толерантного ставлення до людей з інвалідністю у дитини старшого дошкільного віку є частиною соціального виховання її особистості. А його частинами відносно дітей старшого дошкільного віку є розширення їх соціального досвіду, оволодіння нормами поведінки, а також засвоєння елементів соціальної компетентності, провідних законів людського гуртожитку та формування ставлень до природного та людського оточення, до себе.

Соціальне виховання дошкільнят здійснюється через родину, культурне середовище (матеріальне та духовне) населеного пункту, організацію дозвілля за місцем проживання та організацію ігрової діяльності, спілкування дітей у різноманітних державних, приватних, громадських) дошкільних закладах. Це найперше спеціально створене суспільне середовище для дитини, основне призначення якого – соціальна адаптація її до умов життя в соціумі та виховання ціннісного ставлення до навколишнього середовища, людей і самої себе. Дошкільний заклад виступає своєрідним посередником між вузьким родинним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до життя в якому він має незабаром прилучитися. Таким чином, для нормального соціального розвитку дитини, закладення підвалин її духовності, необхідне і сімейне, і суспільне дошкільне виховання, які разом надають найважливіший з періодів соціального виховання. Сенситивним періодом для його зміцнення і розвитку вважається старший дошкільний вік.

Це відбувається завдяки тому, що цей час в житті людини характеризується найбільшим потягом до суспільних відносин і процес соціалізації, який раніше відбувався в єдиному темпі, різко пришвидшується. В старшому дошкільному віці складаються дружні групи, побудовані не на мимовільному інтересі до іграшок іншої дитини, а й до самої її особистості, надаються переваги певному колу близьких товаришів, а суперечки переходять на рівень справжніх образів.

Передусім педагогічним загалом наразі поставлено спільну стратегічну мету, яка веде до удосконалення підходу до виховання дітей старшого дошкільного віку. Необхідно умовою їх успішної реалізації цього процесу є неперервний та комплексний вплив на особистість дитини. При цьому дошкільник має бути активним учасником виховного процесу, який практично підкріплює отримані знання та переймає переконання вихователів щодо життєвої позиції соціально здорової особистості.

Толерантність – це (від лат. *tolerantia* – стійкість, витривалість, терпимість.) – термін, що означає терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв. Протилежністю толерантності є нетерпимість.

Теоретичні концепції формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю розробляються протягом останнього десятиліття. Зокрема, увагу цій темі приділяли В. Бондар, А. Колупаєва, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко, Д. Шульженко, К. Островська, та інші. Вони досліджували залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Набагато більше вивчали структуру спеціальних навчальних закладів. У працях Л. Виготського, О. Венгера, О. Запорожця, Н. Морозової, В. Синьова та інших можна прочитати історію становлення і розвитку окремих напрямків спеціальної освіти дітей шкільного віку з різними психофізичними порушеннями, принципові положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до

шкільного навчання, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності.

Загальний висновок з цих праць:

1) неухильно зростає необхідність інклюзивної освіти, адже кількість дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Дітей, що потребують корекції фізичного або розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної кількості дітей у країні [13];

2) В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей з особливими потребами та забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для навчання дітей з особливими потребами.

Для дослідження толерантності в зарубіжній психології існують різні підходи: психодинамічний, біхевіоральний, когнітивний тощо.

Згідно першого, психодинамічного, підходу толерантність являє собою стратегію суб'єкта, спрямовану на саморегуляцію і задоволення потреб, що розвивається під впливом захисних механізмів, які виникають. Толерантність з точки зору біхевіорального підходу – це особливим чином побудована поведінка суб'єкта, що змінюється відповідно до стимулів, які виникають ззовні [14, 20]. Когнітивний підхід розглядає раціональні структури і механізми толерантності. Толерантність в екзистенційно-гуманістичному підході безпосередньо пов'язана з ціннісно-смісловий сферою особистості [15, с. 55].

За словами експерта з питань інклюзії в Україні – доктора педагогічних наук А.А. Колупаєвої – досвід впровадження інклюзивного навчання показує, що інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітні установи – це світовий процес, в який залучені всі високорозвинені країни [20, с. 113]. Ця ситуація є критичною, адже з поміж першочергових проблем, які постали перед нашим суспільством, надзвичайно гострим є питання забезпечення рівного доступу до освіти всіх дітей, особливо тих, хто потребує спеціальних умов виховання, корекційного

навчання та розвитку особистості, соціальної інтеграції в реальне життя [10, с. 7].

Вони частіше за дітей, розвиток яких проходить в межах норми, опиняються в будинках дитини та дитячих притулках, мають перешкоди для навчання в загальноосвітніх закладах, отримання професійної освіти, працевлаштування. Все це разом призводить до суспільної сегрегації - поетапного виключення їх з соціуму. Цей процес актуалізує проблему толерантного сприйняття осіб із особливими потребами та інклюзивного навчання що передбачає створення сучасного інтерактивного освітнього середовища, яке б відповідало потребам та можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку та спонукало до само прийняття та розвитку гуманістичного погляду на світ. Для цього доречно використовувати іграшку, як форму, що довго утримує увагу та допомагає дитині пережити досвід соціального включення людей з інвалідністю до звичайних справ і видів діяльності, нормувати це явище.

Більшість людей вважають, що для введення інклюзивного навчання досить забезпечити доступність транспорту, шкільних приміщень, обладнання, програмного забезпечення і надання, у випадку необхідності, відповідної технічної допомоги. Проте, існує багато інших проблем, перша з яких це соціальна сегрегація і дискримінація. Отже, з метою протидії їй та для впровадження принципів «школи для всіх» рекомендувалося в центр навчального процесу поставити індивідуальні потреби дитини з інвалідністю, зосередивши при цьому увагу передусім на визнанні потенціалу учня, а не на оцінці ступеню його інвалідності. Також пропонувалося досягти тісної співпраці всіх інституцій, що мають відношення до освітнього процесу. Створив з них єдину системи ми б досягли плавного руху та запобігли зайвому стресу під час навчання. Але, поки що ці напрямки не повністю

реалізовано. Рух за підтримку інтеграційних процесів в освіті має тривалу історію в різних країнах світу.

В Україні освіта тісно пов'язана з вихованням, єднаючи їх в єдину систему. Отже цей процес починається ще з дошкільного віку, коли ми і пропонуємо використовувати інклюзивні іграшки. Але, цей період не є однорідним – він поділяється на вікові етапи. І для кожного з них є окремий список компетентностей та знань, що мають бути сформовані. Вони мало схожі між собою, тому і підбір іграшок для конкретного віку дуже відрізняється. В два роки розвивається уява, тому дитині потрібні прості іграшки, на які можна переносити образи, що виринають у голові. Вона наслідує батьків та оточуючих дорослих і, поступово, починають творчо підходити до звичайних задач. Саме в цей час доречно вводити ляльок та інших іграшок, які дозволяють проводити пряму асоціацію з образами навколишніх людей та самої дитини. Сенситивний період для розвитку толерантності. Потрібно пам'ятати, що кожна іграшка є образним інструментом в руках дитини. Наприклад, лялька є відображенням людського образу, який дозволяє відображувати наявний досвід та отримувати новий, пропрацьовувати травми, отримані в результаті спілкування. Така іграшка стає партнером дитини, виконуючи різні функції, залежно від наявної потреби. Вона імітує соціальний досвід, соціальні стосунки. Тому дуже важливо – яка саме іграшка потрапить у руки дитини в цей час. Відомо дослідниця Мухіна визначила, що особливо важливу роль мають зовнішність та фактура матеріалу, з якого зроблена лялька або тваринка. Потрібно обирати пухнастих звірят з приємною на дотик шорсткою. З поміж виразних ознак зовнішності, як викликають любов до іграшки виявлено великі очі, овальну голову та великі щоки. Якщо з поміж пухнастих «друзів» з'являються окремі іграшки, маючи нестандартну зовнішність, але в лому відповідають таким характеристикам як приязність, добрий вираз обличчя, приязна фактура – дитина просто сприймає її вигляд як належне, запам'ятовуючи різноманітність як норму. Але, К.Д. Ушинський писав у

своїх роботах, що найкращою іграшкою для дитини є та, яку він або вона може самостійно змінити. Прикладом таких іграшок є конструктор, тому дуже гарно, що в асортименті найвідомішої серед його фірм «Lego» є персонаж на інвалідному візочку. Разом з ним змінюючи свій іграшковий світ, малеча засвоює наявні для ляльки обмеження та вчиться будувати пандуси і відчувати задоволення від творчої роботи. Але, асортимент подібних іграшок в «чоловічому» сегмент невеликий. Для дівчат є барбі та кен з інвалідністю, а для хлопців вибір вельми обмежено. Проте, поділ іграшок за статтю – це архаїзм, який існує лише в уяві батьків. Граючи побутовими іграшками – праскою, кухнею – хлопчики засвоюють норми сімейного життя, навчаються самообслуговуванню; використовуючи ляльку – отримують потрібний всім соціальний досвід. Проте, батьки не завжди розуміють його необхідність.

Почувши про формування психіки дитини через гру, деякі дорослі роблять хибні висновки, тому навпаки починають стежити, або донька не торкалася пістолету, а син – ляльок, переживаючи, що подібна гра вплине на гормональний рівень чи зробить хлопця більш ремінним, а дівчинку – маскулінною і викличе проблеми з статевою ідентифікацією. Це ускладнює дитині вивчення навколишнього світу та звужує кругозір, заважаючи приміряти соціальні ролі. Більш того – може викликати психологічні проблеми на кшталт страху перед технікою в дівчинки, яку налаштовували що це «чоловіча річ». Крім того, конструктор та розбір іграшки на деталі сприяє розвитку технічних навичок, а ляльки – соціальної комунікації, тож обмеження дитини в цих засобах пізнання світу, обмежуються і важливі людські компетенції. Отже, на несвідомому рівні в дитину закладають певні відхилення від норми розвитку. Проте, якщо іграшку використовувати правильно, можна сформуванати зовсім інші погляди на життя. Надавши хлопцям та дівчатам все розмаїття іграшкового світу, ми можемо показати їм його толерантним та приймаючим.

З першого дня дитина невпинно засвоює нові знання про навколишній світ. Вона знайомиться з новими людьми, порівнює їх із собою й знаходить усе більше відмінностей – тембр голосу, колір волосся, шкіри, різні інтереси. Деякі діти пам'ятають свій подив, коли вони вперше почули іноземну мову або зустріли людину іншої раси. Також іноді діти не завжди знають, як реагувати, коли в їхній клас уперше заїжджає дитина в інвалідному візку.

Батьки не часто самі піднімають із дошкільниками теми інвалідності або індивідуальних особливостей. Поштовхом до цього може стати особиста зустріч, але куди простіше й завбачливіше, коли дитина розширює свій кругозір у звичному для неї середовищі, нічого не соромлячись і не ризикуючи поставити в незручну ситуацію нових знайомих. Найкраще для цього підходять іграшки – вони надовго втримують увагу дитини, забезпечують наочність і дозволять програти сотні ситуацій, поки вона звикне до особливостей тієї або іншої ляльки. А в деяких випадках – і до власних особливостей, коли серед іграшок подібного типу дитина знаходить когось схожого/схожу на неї саму.

Формувати толерантне ставлення в дитини важливо з дитинства, коли картина світу вільно доповнюється новими елементами. Так у свідомості дитини складається визнання того факту, що люди можуть відрізнятися від неї та що права в них однакові. Це формує ставлення до іншого, як до самого себе (не роби іншому того, чого не прагнеш собі, **полюби ближнього**, як себе самого), що є основою моральності в різних етичних системах. І закладається ця основа в дитинстві, у тому числі в грі зі спеціальними іграшками, які доносять цю думку не через нотації й декларації дорослих, а через приємний і зрозумілий метод гри. Звичайно, такі іграшки потрібні й самим дітям із обмеженими можливостями. Вони допоможуть відіграти свій досвід і відчутти свою приналежність до певної групи, її прийняття й підтримку. Коли дитині важко ідентифікувати себе зі звичайними «барбі», у хід йдуть іграшки, що стимулюють розвиток толерантності. Важливо мати такі іграшки у звичайних дитячих садках, навіть коли в них немає дітей з інвалідністю.

Освіта є важливим чинником соціалізації, в тому числі і для людей з інвалідністю. Починається цей процес іще з дитячого садка, до якого «особливих» дітей часто не приймають. А якщо і приймають, то не мають можливості створити відповідні умови, тому дитина лише формально виховується у своїй групі. Таким чином вони не отримують належного рівня соціалізації і, після завершення цього етапу, дитина не вміє вибудовувати нові соціальні зв'язки та не має потрібного рівня знань, але згідно закону повинна відвідувати навчальний заклад. Часто – так само, як і дитячий садок – лише формально. Фахівцями з інклюзивної педагогіки були проведені дослідження, які констатують, що приблизно 98% дітей з інвалідністю не відвідують школи і не вміють писати. [9] Це свідчить, що одна з глобальних цілей розвитку суспільства у нинішньому тисячолітті (забезпечення початкової освіти у всьому світі) залишається недосяжною

Інтеграція та інклюзія мають важливе значення для людської гідності, а також для утвердження та реалізації прав людини. Але їх потрібно розрізняти між собою. Користуючись словником латинської мови, ми дізнаємося наступне визначення:

Інтеграція (від лат. Integratio – відновлення, заповнення; integer – цілий) означає об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів; процес взаємного пристосування і об'єднання.

«Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами» [16] визначають її як «зусилля, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній простір». Детально вивчаючи документ, можна зрозуміти, що в розумінні працівників сфери освіти та виховання, інтеграція представ однією з форм педагогічного впливу на дитину, при якій відбувається злиття виховного чи освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами та дітей, які мають нормальний розвиток. Зазвичай, процес інтеграції організовують таким чином, що частину часу діти проводять у звичайних групах або класах, а іншу частину дня їм надаються встановлені виховні, освітні, медичні, психолого-педагогічні та соціальні

індивідуалізовані види допомоги у спеціально організованому приміщенні. Організація інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах може збільшити проміжок часу, спрямованого на інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами та відведеного для відвідування закладів дошкільної освіти без спеціального спрямування.

Ефективність інтегрованого навчання визначається за готовністю дитини виховуватися та навчатися в умовах, розроблених за єдиним стандартом. Для цього вимірюється її відповідність віковим нормам, рівня психофізичного і мовного розвитку, що дозволяє дитині опанувати загальновиховні та освітні стандарти у строки, передбачені для дітей, що нормально розвиваються.

В тому ж документі ми бачено і визначення поняття «інклюзія». Її визначають наступним чином:

Інклюзія – це політика та процес, який дає змогу всім дітям брати участь у всіх програмах.

В даному підході робиться наголос на реформу, яка базується на доступності та протидії дискримінації у суспільстві. Як зазначено у Саламанській декларації [17] «...школи з такою інклюзивною орієнтацією є найбільш ефективним засобом боротьби з дискримінаційними поглядами, створення сприятливої атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства і забезпечення освіти для всіх; більш того, вони забезпечують реальну освіту для більшості дітей...». Отже, в даному випадку акцент робиться на рівності громадян та протидії дискримінаційним настроям у суспільстві. Даний процес включає просвітницьку роботи та мету залучення до моделі інтегративного виховання та навчання усіх членів суспільства, незалежно від порушень психофізичного розвитку, та задоволення потреб, які наближують життя до нормального. Тобто, дітей з різними можливостями залучають до вже сформованої системи виховання і навчання на рівних умовах, всебічно допомагаючи адаптуватися до неї.

Наразі інтеграцію розглядають як перехідний етап на шляху до інклюзії, і Україна знаходиться на шляху переходу дітей з спеціалізованих виховних центрів до загальноосвітніх дошкільних закладів за місцем проживання.

Цей етап висвітлено у роботах Н. Малофєєва і Н. Шматко, які наголошують на визначальності його для долі дітей з порушеннями психофізичного розвитку: «Етап цей пов'язаний з переосмисленням суспільством і державою свого ставлення до інвалідів, з визнанням не тільки рівності їхніх прав, а й усвідомленням суспільством свого обов'язку забезпечити таким людям рівні з усіма іншими можливості у різних сферах життя, включаючи освіту»

Від інклюзії інтеграцію відрізняє необхідність дітям з порушеннями психофізичного розвитку пристосовуватися до вимог всієї системи освіти, яка в цілому залишається незмінною, не адаптованою для навчання даної категорії учнів. Таким чином, сьогодні інтегроване навчання може бути показано лише тій частині дітей, рівень психофізичного розвитку яких відповідає або близький віковій нормі, відповідно до чого виникає проблема диференційованого відбору дітей для інтегрованого навчання та їх подальшого супроводу. Це є суттєвою перешкодою реалізації підходу, адже захищаючи права кожної дитини на освіту та здобуття освітніх послуг за місцем проживання, він фактично сам дискримінує тих з них, які не пройшли відбір.

Крім того, сьогодні в багатьох загальноосвітніх дошкільних закладах не створено відповідних умов для реалізації цієї моделі навчання, адже відсутній корекційний блок. Це викликає необхідність повертатися до інтегрованого підходу з відвідуванням двох закладів паралельно.

Проте, не можна не відмітити і позитивних зрушень – в останні роки почалася активна підготовка фахівців, які будуть здатні надавати ефективну кваліфіковану допомогу не тільки дитині з особливостями психофізичного розвитку, а й педагогам, готуючи їх методично і психологічно до роботи з інтегрованими в загальноосвітні школи дітьми з особливими освітніми потребами. Таким чином інтеграція поступово переходить до наступного

рівня інклюзії і, відповідно до цього, освіту для людей з інвалідністю слід розглядати і як засіб сприяння визнанню в людях відмінностей. Вона складає частину виховання громадянських почуттів. Діти, які закінчили школу, незалежно від наявних функціональних порушень, мають більше шансів стати активним членом суспільства. Це відкриває можливості піти у коледж чи університет, знайти роботу чи відкрити власний бізнес. На цьому неодноразово акцентували увагу міжнародно-правові акти та тематичні дослідження.

На підставі проведеного аналізу поставленої проблеми в багатьох країнах було запропоновано два універсальні напрямки розв'язання цієї проблеми. Більшість людей вважають, що для введення інклюзивного навчання досить забезпечити доступність транспорту, шкільних приміщень, обладнання, програмного забезпечення і надання, у випадку необхідності, відповідної технічної допомоги. Проте, існує багато інших проблем, перша з яких це соціальна сегрегація і дискримінація. Отже, рекомендувалося в центр навчального процесу поставити індивідуальні потреби дитини з інвалідністю, зосередивши при цьому увагу передусім на визнанні потенціалу учня, а не на оцінці ступеню його інвалідності. Також пропонувалося досягти тісної співпраці всіх інституцій, що мають відношення до освітнього процесу. Створив з них єдину систему ми б досягли плавного руху та запобігли зайвому стресу під час занять. Але, поки що ці напрямки не повністю реалізовано. Тим не менш, майже всюди є іграшки, спрямовані на досягнення цієї мети. Це пов'язано з високим рівнем попиту на товар, адже поки вони не мають великого різноманіття, хоча, є необхідними для дітей дошкільного віку.

Дитина старшого дошкільного віку потребує доброзичливої уваги до себе, співпраці та взаєморозуміння. Дорослий, який розвиває в дитині соціальні навички повинен заохочувати її інтерес до моральних цінностей суспільства та створити оптимальну ситуацію особистісного розвитку для старшого дошкільника і готує його до подальшого навчання у школі.

В цей період дошкільники з задоволенням діляться враженнями та знайомляться з новими людьми, а також спільно з ними створюють нові засоби проведення дозвілля і саме за таких умов відбудеться найефективніший вплив з формування толерантного ставлення до людей з інвалідністю у дитини старшого дошкільного віку.

Виховання є важливим чинником соціалізації, в тому числі і для людей з інвалідністю. Починається цей процес іще з дитячого садка, до якого «особливих» дітей часто не приймають. А якщо і приймають, то не мають можливості створити відповідні умови, тому дитина лише формально виховується у своїй групі. Таким чином вони не отримують належного рівня соціалізації і, після завершення цього етапу, дитина не вміє вибудовувати нові соціальні зв'язки та не має потрібного рівня знань, але згідно закону повинна відвідувати заклад освіти. Часто - лише формально. Фахівцями з інклюзивної педагогіки були проведені дослідження, які констатують, що приблизно 98% дітей з інвалідністю не відвідують заклади освіти. [9] Це свідчить, що одна з глобальних цілей розвитку суспільства у нинішньому тисячолітті (забезпечення початкової освіти та виховання у всьому світі) залишається недосяжною.

Більшість людей вважають, що для введення інклюзивного процесу досить забезпечити доступність транспорту, шкільних приміщень, обладнання, програмного забезпечення і надання, у випадку необхідності, відповідної технічної допомоги. Проте, існує багато інших проблем, перша з яких це соціальна сегрегація і дискримінація. Отже, з метою протидії сегрегації та для впровадження принципів інклюзії рекомендувалося в центр навчального процесу поставити індивідуальні потреби дитини з інвалідністю, зосередивши при цьому увагу передусім на визнанні потенціалу учня, а не на оцінці ступеню його інвалідності.

На підставі психодинамічного, біхевіорального, когнітивного підходів, рольової теорії можна визначити інклюзивно-орієнтовний виховний процес як виховний процес, побудований за принципом збільшення ступеня участі

всіх громадян у соціумі, який вирішує наступні завдання, передбачені Концепцією розвитку інклюзивного навчання, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

1.2. Показники та методи соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтовного виховного процесу в дошкільних навчальних закладах

Показники якісного інклюзивного виховання виходять з чинників, які позитивно впливають на його організацію. За даними з навчально-методичного посібника з організаційно-методичної діяльності інклюзивно-ресурсних центрів [26], різні категорії респондентів одностайно виділили наступну класифікацію пріоритетних чинників:

1. Нормативно-правове регулювання і процедури
2. Кадровий потенціал
3. Підготовка вихователів
4. Готовність адміністрації до впровадження інклюзивно-вихованого процесу у закладі
5. Просвіта батьків дітей з ООП і налагодження з ними комунікації про особливі освітні потреби дитини
6. Матеріально-технічна база закладу і можливості залучення фінансування для організації інклюзивного виховання та навчання
7. Взаємодія між вихователем, асистентом і батьками дитини

В контексті першого пункту, тобто кадрів, які забезпечують інклюзивне навчання, окремим важливим чинником виступає злагоджена робота команди супроводу та дефектологічна освіта, що поєднує цей пункт з

третім. А щодо просвіти батьків, то автори і респонденти наголошують про необхідність безпосереднього залучення лікарів на ранніх стадіях для того, щоб привернути увагу батьків і підготувати до інклюзивного виховання та навчання дитини. Адже для початку цього процесу необхідна батьківська заява, підкріплена висновком з комплексної оцінкою дитини від інклюзивно-ресурсного центру, а для забезпечення його ефективності – постійна участь та співпраця з адміністрацією та педагогічним складом дошкільного навчального закладу.

В сучасних умовах виховання дітей акцент іде в основному на Нову українську школу, тому матеріально-технічна база інклюзивного навчання тісно пов'язана з можливостями додаткового фінансування та інших форм забезпечення програми, адже і вчителі і їх асистенти в щоденній роботі часто стикаються з браком ресурсів для роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби, наприклад роздаткових матеріалів, техніки, простору для усамітнення чи ресурсної кімнати тощо. Таким чином, створити інклюзивно-орієнтований виховний простір, який впливає на якість інклюзивного навчання на щоденній основі, поки що є неможливим у багатьох дошкільних навчальних закладах країни.

Користуючись цими даними, було складено наступну систему показників для соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтовного виховного процесу в дошкільних навчальних закладах:

1.Первинні – результати спостережень, зведень даних та групувань отриманої інформації.

1.1. моментні – характеристика явища на певний момент часу.

1.2. інтервальні – характеристика змін явища за певний період часу.

2. Вторинні – розрахунки, отримані після обробки цих результатів.

2.1. кількісні – відображають кількісні зміни, які відбулися та результати цих змін

2.2. якісні - характеризують суттєві особливості і властивості досліджуваних явищ, рівень їх розвитку, використання ресурсів, ефективність діяльності тощо.

2.3. факторні - визначають стан результатного показника і виступають як причини зміни його величини

Отже, до показників соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтовного виховного процесу в дошкільних навчальних закладах можна віднести[18]:

1) *Первинні*

1.1. Моментні

- Сучасний стан соціологічних досліджень інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах
- Стан дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах в інших наукових галузях
- Стан запровадження інклюзивно-орієнтовного виховного процесу в дошкільних навчальних закладах країни
- Стан запровадження інклюзивно-орієнтовного виховного процесу в закладі, якій було обрано для проведення експериментального дослідження.
- Нормативно-правове забезпечення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах
- Кадровий потенціал
- Готовність адміністрації до впровадження інклюзивного навчання у закладі
- Рівень обізнаності батьків дітей з ООП щодо інклюзивного навчання у закладі
- Рівень готовності батьків прийняти інклюзивне навчання у закладі
- Матеріально-технічна база закладу і можливості залучення фінансування для організації інклюзивного навчання

1.2. Інтервальні

- Зміни у стані запровадження інклюзивно-орієнтовного виховного процесу в закладі, якій було обрано для проведення експериментального дослідження.

- Рівень підготовки вихователів
- Рівень обізнаності батьків дітей з ООП щодо інклюзивного навчання у закладі
- Рівень готовності батьків підтримати інклюзивно-орієнтованого процесу виховання
- Налагодженість комунікації про особливі освітні потреби дитини з батьками та педагогічним складом закладу

- Рівень взаємодії між вихователем, асистентом і батьками дитини

2) *Вторинні*

2.1. кількісні

- Кількість вихователів, які пройшли курси підвищення кваліфікації
- Кількість педагогічних працівників, які закінчили дефектологічні курси
- Кількість приміщень, які були облаштовані за рекомендаціями підготовки інклюзивно-орієнтовного виховного середовища
- Кількість батьків, які були проінформовані щодо сутності інклюзивного навчання у дошкільному навчальному закладі
- Кількість батьків, які дали згоду на пропозицію впровадження інклюзивно-орієнтованого процесу виховання

2.2. якісні

- Підвищення рівня взаємодії між вихователем, асистентом і батьками дитини
- Створення системи комунікації між батьками та педагогічним складом закладу, спрямованої на вирішення питань, пов'язаних з організацією інклюзивно-орієнтованого процесу виховання
- Збільшення матеріально-технічної бази для інклюзивного виховання та навчання

- Залучення додаткових інвестицій для збільшення матеріально-технічної бази для інклюзивного виховання та навчання

2.3. факторні

- Якісні зміни у поведінці дітей, які підтверджують ефективність інклюзивно-орієнтованого процесу виховання

Для ефективного проведення соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах доцільно використовувати такі теоретичні *методи дослідження*: аналіз, порівняння, класифікація, синтез, узагальнення.

Ми обрали першим методом дослідження системний аналіз - це науковий метод пізнання, що являє собою послідовність дій з установлення структурних зв'язків між змінними або елементами досліджуваної системи. Цими елементами, в нашому випадку, виступають попередньо визначені нами індикатори дослідження.

Для даного дослідження ми обрали підхід до розгляду терміну «системний аналіз», який ставить у главу кута логічні процеси. Таким чином підкреслюється нерозривний зв'язок системного аналізу з прийняттям рішення. Ми обрали цей варіант через його відповідність вибору певного курсу дій серед кількох можливих альтернатив. Отже, в даному дослідженні системний аналіз розглядається як методологія з'ясування й упорядкування проблеми, яку належить без застосування математики і електро-обчислювальних машин.

Наступним методом ми обрали порівняння, який також називають методом зіставлення. Він був визначений як основний та необхідний через вирішення таких завдань як:

- виявлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами;
- класифікація і систематизація даних.

Загалом виділяють наступні види порівняльного аналізу:

- ✓ горизонтальний;
- ✓ вертикальний;

✓ трендовий.

Для цілей нашого дослідження якнайкраще підійде горизонтальний вид порівняльного аналізу, який базується на фактичному рівні досліджуваних показників. Ми зупинилися на зіставленні критеріїв, які попередньо визначили, і відображенні результатів у горизонтальній таблиці. Дійшли до порівняння конкретних, попередньо визначених критеріїв формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю засобами інклюзивних іграшок. Таблиця знаходиться в додатку Г.

У висновку до цього порівняння ми бачимо, що Великобританія має більш розвинуті показники, що свідчить про високий рівень толерантності європейського суспільства конкретної, обраної для порівняння, країни. Україна поки що має середній рівень через нормативність відповідних критеріїв, що виконуються лише юридично, але не мають реального відображення у повсякденному житті українців.

Крім того, нами було застосовано метод прогнозування, який дозволяє сформувати очікувані результати дослідження, що є необхідною умовою для подальшого планування роботи.

Цей метод включає оцінку, аналіз тенденцій і закономірностей зміни об'єкта дослідження, альтернативне передбачення його майбутнього розвитку та оцінку наслідків активного впливу на передбачуваної процеси в об'єкті дослідження.

У даному дослідженні, завданням прогнозування є науковий аналіз соціально-економічних процесів і явищ, оцінка сформованої ситуації і виявлення вузлових проблем розвитку для створення системи аргументованих наукових уявлень про майбутній стан досліджуваного об'єкта - процесу формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю засобами інклюзивних іграшок

Для цього ми обрали такий різновид прогнозування як сценарії розвитку, які розробляються з урахуванням тих або інших передбачуваних дій конкретних суб'єктів прогнозованої ситуації[5].

Сценарій дає змогу оцінити ризики шляхом встановлення впливу на процес дослідження одночасної варіації декількох факторів через ймовірність кожного сценарію. Даний метод ґрунтується на встановленні послідовності станів об'єкта прогнозування за різних прогнозів зміни фону, на якому перебуває об'єкт.

Загалом існує два головних аспекти в характеристиці сценаріїв:

- 1) визначення та оцінювання головних параметрів розвитку об'єктів сценарного прогнозування;
- 2) твердження, що люди своїми рішеннями можуть впливати на майбутній розвиток.

Враховуючи їх, ми підготували найбільш ймовірний сценарій розвитку дослідження соціологічного аналізу інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах і сформулювали очікувані результати.

Для побудови сценарію ми створили уявлення про всю систему, включаючи її цілі, оточення, ресурси, що використовуються, рішення, що приймалися та приймаються, та всі найважливіші елементи системи, для якої складається сценарій, у їхньому взаємозв'язку та взаємозалежності [15].

Відповідно до обраних методів, ми маємо наступні дії дослідника:

- ❖ Аналіз, тобто детальне і всебічне вивчення предмету дослідження, розчленування його на складові частини.
- ❖ Синтез абстрагованих понять та знаходження подібностей між ними заради вивчення об'єкта у його цілісності та взаємозв'язку складових частин.
- ❖ Порівняння результатів спостереження та анкетних опитувань батьків і педагогічного складу закладу.
- ❖ Узагальнення та фіксування загальних ознак, властивостей об'єкта та предмета.
- ❖ Класифікація виявлених проблем та рекомендацій щодо їх вирішення.

У випадку інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, негативними факторами, що впливатимуть на соціологічний аналіз явища може бути зміна адміністрації, вихователя чи наявність серед батьків противника позиції дослідника, що вплине на можливість застосування всіх методів дослідження. Так як перед початком будь-якого дослідження, збираються дозволи батьків та адміністрації, заборона на подальшу роботу малоймовірна, але на всяк випадок сценарій розробляється з альтернативними шляхами, які відхиляються з урахуванням супротиву зовнішніх та внутрішніх факторів.

Для цього використовуємо метод побудови сценаріїв «Матриця перехресного впливу подій», який передбачає розвиток взаємозалежних, але суперечливих подій. Зв'язки між цими більш-менш залежними подіями доцільно аналізувати в матричній формі, залучаючи експертні оцінки, які б характеризували майбутнє на певному проміжку часу.

Для дієвого використання цього методу, визначаємо перелік найважливіших подій, які здатні вплинути на розвиток певного процесу або явища.

З урахуванням теми дослідження, це буде:

- ✓ складання методики діагностики готовності до роботи
- ✓ узагальнення форм роботи дошкільних закладів за кордоном
- ✓ узагальнення форм роботи українських дошкільних закладів
- ✓ детальне дослідження соціального виховання дошкільників у двох країнах, які були обрані для порівняння.

✓ Врахування та класифікація педагогічних проблем, з якими стикаються вихователі та батьки дитини старшого дошкільного віку в сучасних умовах

- ✓ Виявлення критеріїв порівняння
- ✓ Складання порівняльної таблиці за критеріями порівняння.
- ✓ Пошук цільової групи для дослідження

- ✓ Виявлення початкового рівню толерантності серед цільової групи засобом, який найбільш підходить для старшого дошкільного віку
- ✓ Складання авторської методики з корекції інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах.

Після укладання цього списку, ми провели оцінку ймовірності здійснення кожної події (вони визначаються як прості або вихідні імовірності): $P(P_1) - P_0(P_n)$. Для цього побудували матриці перехресного впливу, яка визначає взаємовплив обраних подій.

Отже, маємо наступний приклад:

На інклюзивно-орієнтований виховний процес дошкільних навчальних закладах можуть вплинути негативні фактори (події), які ми визначили раніше.

Позначимо їх наступним чином:

P_1 - зміна адміністрації

P_2 – Зміна вихователя

P_3 - наявність серед батьків противника позиції дослідника

Отже, $P_1 \div P_3$.

При цьому:

P_1 впливає на P_2 .

P_2 взаємно впливає на P_3 .

P_3 впливає на P_1 та P_2

Таблиця 3.2.

Матриця перехресного впливу подій

Події	Результативпливу			
	1	2	3	4
P_1				
P_2				
P_3				

У кожному з цих випадків продовження дослідження стає під сумнів, тому буде необхідно провести презентаційну роботу з обґрунтуванням його актуальності під час батьківських зборів або для адміністрації закладу. Але, як вже було зазначено, завдяки попередній профілактичній роботі такий розвиток подій малоймовірний.

1.3 Підходи до поняття інвалідність і інклюзія у міжнародних нормативно-правових документах

Права людей з інвалідністю протягом тривало часу є предметом пильної уваги з боку Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. У грудні 1982 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Всесвітню програму дій стосовно людей з інвалідністю і таким чином міжнародне співтовариство одержало директивну основу для активних дій щодо профілактики, реабілітації і забезпечення участі осіб з інвалідністю в суспільному житті та встановлення остаточної рівності між усіма членами суспільства, незалежно від їх особливостей. Ця основа безпосередньо включає введення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу дошкільних навчальних закладах.

Таким чином «інвалідність» вперше була визначена як функція відносин між особами з інвалідністю та їхнім оточенням, що допомогло перейти на позиції, які базуються на загальних правах людини[25]. Це засвідчують «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів», які викладені в резолюції 48/96, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993 року.

Під час проведення Організацією Об'єднаних Націй Десятиріччя інвалідів (1983- 1992 роки), вони набули досвід, що було реалізовано у 22 правилах, які охоплюють всі аспекти життя осіб з інвалідністю і

передбачають здійснення постійних заходів по вирівнюванню їхніх можливостей в реалізації прав людини.

Ці правила буди названі Стандартними та зіграли значну роль у формуванні цілеспрямованої політики і практики багатьох країн світу у сфері подолання проблем людей з інвалідністю. В них закладені принципи, дотримання яких сприяє забезпеченню рівних можливостей для людей з інвалідністю, завдяки яким люди з інвалідністю здобувають можливість висловлювати громадським неурядовим організаціям свої пропозиції щодо вдосконалення соціального становища та правозахисних норм. Підсумувала та юридично закріпила набутий досвід Генеральна Асамблея ООН у грудні 2006 року прийняла, яка прийняла «Конвенцію про права інвалідів» (відкриту для підписання 30 березня 2007 року), що активізувало роботу по забезпеченню всебічної і ефективної участі людей з інвалідністю у економічному, соціальному, культурному і політичному житті. Туди вийшли основні стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людей з інвалідністю, згідно з якими люди з інвалідністю мають повноправно включатися в загальний соціальний процес. Таким чином фокус перейшов з поняття «інвалідність» до особистості людини, яка живе з нею.

За останнє десятиріччя політика багатьох європейських країн стосовно осіб з інвалідністю суттєво змінилася, що стадо результатом розвитку суспільства, яке потребувало нових стратегій та підходів до проблем людей з інвалідністю. Було сформовано ставлення до них, як до громадян країни, які мають ті ж самі права. Люди замислилися над ліквідацією перешкод на шляху їх повноправності як членів соціуму – проблем його невлаштованості, недосконалого законодавства та фізичного оточення.

В результаті трансформації суспільного бачення та відповідних політичних зрушень, права осіб з інвалідністю почали розглядати у комплексному підході, який забезпечує їхні основні свободи на рівні з іншими громадянами країни. Нажаль, цей процес не є миттєвим, тому деякі країни, в тому числі і Україна, ще використовують «медичний», а не

«соціальний» підхід, що позначається на змісті та якості заходів, які вживаються на подолання «інвалідності» та не допомагає залучити самих людей з інвалідністю до суспільного життя.

Сьогодні є два основні документи, які визначають міжнародну політику стосовно людей з інвалідністю – «Конвенція ООН про права інвалідів» та «План дій Ради Європи щодо сприяння 243 правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках».

Норми міжнародних документів що гарантують право на освіту, в першу чергу закріплюють гарантії держави щодо забезпечення доступу до освіти кожної людини. Наприклад, у статті 2 Першого Протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Нікому не може бути відмовлено у праві на освіту (...)); статті 26 Загальної декларації прав людини «Кожна людина має право на освіту (...))»[52].

У міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, стаття 13 декларує: «1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особи та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод. Вони, далі, погоджуються в тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами (...))» .

Соціологічний аналіз міжнародних документів сприяв виділенню [27] декількох підходів до визначення поняття «інклюзивна освіта». По-перше, у Всесвітній декларації з питань освіти для всіх, ухваленій у Джомтьєні, (Таїланд 1990 р.), визначено загальне бачення інклюзивної освіти: забезпечення загального доступу до освіти для всіх дітей, молоді й дорослих, а також забезпечення рівності в цій галузі. Це передбачає здійснення

випереджувальних дій з виявлення бар'єрів і перешкод в отриманні доступу до освітніх можливостей, а також із визначення ресурсів для їх подолання.

По-друге, існує наступна думка: «Інклюзивна освіта – це процес укріплення можливостей системи освіти для охоплення всіх учнів, і, таким чином, його можна вважати однією з ключових стратегій досягнення освіти для всіх. Як основоположний принцип, інклюзивна освіта має визначати зміст будь-якої політики й практики в галузі освіти, починаючи з визнання того факту, що освіта є одним з основних прав людини та основою для створення більш справедливого й рівноправного суспільства».

По-третє, визначається, що інклюзивна освіта – це процес, що спрямований на задоволення найрізноманітніших потреб усіх дітей, молоді й дорослих шляхом розширення їхньої участі в навчанні, культурній діяльності й житті громад, а також зменшення масштабів й усунення проблеми виключення тих чи тих груп з освіти та в середині освіти [27].

По-четверте, у 48-ї сесії Міжнародної конференції з питань освіти зазначалося, що інклюзію необхідно вважати неперервним пошуком оптимальних способів реагування на розмаїття. Згідно цього підходу, даний процес пов'язаний зі змінами й перетвореннями в змісті, підходах, структурах і стратегіях, а його визначною рисою є загальна концепція, яка охоплює всіх дітей відповідної вікової групи, і переконаність у тому, що саме звичайна шкільна система покликана дати освіту всім дітям.

П'ятий підхід визначає інклюзію як присутність, участь і рівень засвоєння знань усіх учнів. Тобто систематичне відвідування навчального закладу та поділення учнів за групи за останнім показником.

Існує також багато інших підходів, але загалом можна зробити наступний висновок: *в міжнародному вимірі інклюзивну освіту можна вважати керівним принципом для досягнення прийнятних рівнів інтеграції в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Аналіз правового поля визначив, що міжнародні документи проголошують інклюзивне навчання відповідним світовим демократичним та

гуманістичним устремлінням, та ефективно сприятливим для розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Як результат, на сьогоднішній день, міжнародне співтовариство вважає впровадження інклюзивної освіти пріоритетним напрямком реформування сучасних освітніх систем.

Аналіз літературних джерел показав, що успіх у забезпеченні інклюзивної освіти як ключової складової на шляху до створення інклюзивних суспільств залежить від згоди всіх відповідних сторін та створення загального, спільного для всіх плану дій, який включає конкретну низку заходів, які будуть сприяти реалізації даного питання [27].

Загалом політику щодо людей з інвалідністю можна розмежувати на міжнародну, регіональну (європейську), національну (на рівні однієї країни). Нас цікавить останній рівень - власна країна, отже переходимо до наступного розділу.

Запровадження інклюзивних підходів в галузі освіти повністю відповідає головним демократичним засадам і цінностям, а це, в свою чергу, потребує від нашої держави формування нових підходів до освітньої політики стосовно осіб з інвалідністю. Генеральна Асамблея ООН у грудні 2006 р. прийняла Конвенцію про права інвалідів, яка була відкрита для підписання 30 березня 2007 р. Вона передбачила основні стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людей з інвалідністю. Згідно з цими стандартами люди з інвалідністю мають рівноправно включатись у загальний соціальний процес.

Сьогодні є два стратегічні документи, які визначають міжнародну політику стосовно людей з інвалідністю, – Конвенція ООН про права інвалідів та План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві. Перший документ забороняє дискримінацію людей з інвалідністю щодо доступу до всіх сфер життя, в тому числі і отримання послуг дошкільної освіти та виховання за місцем проживання. Наразі іде постійне удосконалення Конвенції ООН про

права інвалідів, яке стосується оновлення термінологічного складу документа та суті головних статей. Це необхідний крок, адже сучасне міжнародне законодавство в цій сфері ще допускає статті, які прямо або побічно дискримінують тих, кого покликані захищати. Воно дозволяє іншим людям приймати рішення за людей з інвалідністю, проводить пряму сегрегацію на отримання послуг закладів дошкільної освіти та інших освітніх закладів, які повинні отримуватися за місцем проживання. Проте, Конвенція ООН про права інвалідів намагається виправити цей підхід, визнаючи правоздатність та рівність усіх членів суспільства. Стаття 12 КПІ ООН закріпила заходи з можливості людей з інвалідністю приймати власні рішення і це зрушило систему з місця, дозволяючи оновити міжнародну політику стосовно людей з інвалідністю.

Також існує План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках. Він проголосив повну участь людей з інвалідністю у житті суспільства, що є вкрай важливим кроком для забезпечення інклюзії в країнах, ратифікувавши даний план. Головною метою цього документа є забезпечення того, щоб люди з обмеженими можливостями могли відшукувати, отримувати і поширювати інформацію нарівні з іншими членами суспільства, а також якомога більш ефективно використовувати нові технології для підвищення незалежності і взаємодії людей з обмеженими можливостями у всіх сферах життя. Це документ прописав конкретні дії з боку держав-членів і передбачає перехід на нову систему навчання та виховання, яка включає інклюзивно-орієнтований виховний процес у дошкільних навчальних закладах,.

Існує також багато міжнародних документів, які обґрунтовують необхідність запровадження нової системи, - Резолюція ResAP (2001)3 “До повного громадянства осіб з обмеженими можливостями через нові інтеграційні технології, декларація про права інвалідів, яка наголошує на

правах батьків вільно обирати заклад освіти, всесвітня програма дій відносно інвалідів, стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів тощо.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що в сучасному суспільстві, інклюзивне навчання – це підхід до організації доступу до освіти, надання освітніх послуг, що базується на принципах прав людини.

Отже, з метою усталення національної системи, пов'язаної з навчанням осіб із особливими потребами, Україна повинна законодавчо врегулювати такі терміни, які загальновизнані в міжнародній практиці та які застосовуються в основних міжнародних документах, зокрема, в Саламанкській декларації та Програмі дій із навчання дітей з особливими освітніми потребами [27]. Для цього потрібно адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання всіх наявних ресурсів до індивідуальних освітніх потреб і різних форм навчання.

Отже, викладений вище аналіз законодавчої бази та аналітичних досліджень соціологів, вчених, що займаються питаннями інклюзивного виховання, вказує на те, що державна політика щодо виховання дітей з особливими освітніми потребами в Україні формується у відповідності до прийнятих міжнародних зобов'язань та нової філософії розуміння «інвалідності» в суспільстві. Проте, законодавче та нормативно-правове поле потребує вдосконалення та висвітлення наступних питань [27]:

- визнання на законодавчому рівні інклюзивної форми навчання як сучасної, прогресивної та ефективної у вирішенні питань правового забезпечення у всіх ланках освіти;
- визначення професійного післядипломного навчання як обов'язкової невід'ємної складової підготовки педагогів для роботи в умовах інклюзії;
- упорядкування та оптимізація мережі навчальних закладів, які здійснюють післядипломну підготовку та перепідготовку педагогічних кадрів для роботи в умовах інклюзивної освіти з позицій необхідності надання знань та відповідної кваліфікації всім педагогам;

- розширення професійного профілю післядипломної педагогічної освіти (асистент вчителя, вчитель та вихователь для роботи у класах та групах інклюзивного навчання) шляхом внесення відповідних пропозицій до існуючого Переліку спеціальностей та спеціалізацій;

- законодавче забезпечення умов для практичної реалізації права осіб з порушеннями психофізичного розвитку на післядипломну освіту (як одну з важливих ланок освіти);

- законодавчо закріпити єдину термінологію, яка б відповідала новітній філософії трактування «інвалідності».

Як результат здійсненого аналізу, було сформульовано основні потреби, виконання яких є умовою безповоротності досягнутих результатів і сталого розвитку інклюзивної освіти в Україні [27]:

- удосконалення нормативно-правової бази; створення умов для здобуття якісної освіти дітьми з особливими потребами за місцем проживання;
- організація медико-соціального супроводу дітей з особливими потребами в процесі інклюзії;
- забезпечення достатнього обсягу фінансування для запровадження інклюзивної освіти в Україні;
- будівництво, реконструкція та адаптація загальноосвітніх навчальних закладів, удосконалення мережі різних типів,
- незалежно від форм власності відповідно до освітніх потреб даної категорії дітей;
- створення без бар'єрного фізичного середовища у закладі, який запроваджує інклюзивну освіту;
- організація освітнього процесу з урахуванням сучасних досягнень науки та зміни освітньої парадигми;
- зміна громадської свідомості щодо проблем інвалідності із залученням ЗМІ, провідних спеціалістів, науковців, батьків, представників органів виконавчої влади різного рівня і профілю, політичних діячів.

Аналіз змісту Закону України [1] «Про дошкільну освіту» і існуючої політики щодо запровадження інклюзивного навчання в системі дошкільної освіти показав наступне:

- існуюча політика у сфері дошкільної освіти консервативна, побудована на засадах медичних і реабілітаційних уявлень про підтримку дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю;
- існує розбіжність в концептуальних засадах та способах їх реалізації у сфері дошкільної освіти;
- концептуальні засади, незважаючи на їх спрямованість на перспективу, залишаються переважно декларативними у визначенні форм надання освітніх послуг та забезпеченні доступності до дошкільної освіти;
- політика має виразні риси непрямой дискримінації (відокремлення, відсторонення, спеціальний відбір);
- існує відмінність у використанні мовної лексики;
- політика в цілому мало націлена на розвиток інклюзивної освіти, передбачає обмежені можливості залучення дітей з інвалідністю до навчального процесу в єдиному освітньому просторі.

Більше всього суперечок викликають неузгодженості між типовими законодавчими проектами, що починається ще з термінології, яка не має злагоди навіть в рамках одного документу. Яскравим прикладом є Закон України «Про дошкільну освіту», що визначає дітей з особливими освітніми потребами одночасно як: діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; діти, які потребують тривалого лікування та реабілітації; діти з вадами фізичного та (або) розумового розвитку(ст.12).

Така саме невідповідність виникає і між іншими законами, в тому числі тими, які покликані забезпечити дітей з особливими освітніми потребами необхідним реабілітаційним обладнанням. Наприклад, відповідно до пункту 5 статті 33 «Діти, які потребують корекції зору, слуху, опорно-рухового апарату, забезпечуються засобами пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, а також іншими засобами індивідуальної корекції за

рахунок держави ...". Проте, ця сама стаття зобов'язує реалізувати побідні навчальні умови лише спеціальні навчальні заклади, залишаючи рівні можливості для вихованців дошкільних навчальних закладів суто декларативними.

Незважаючи на гарантовані державою права дітей, потрапляючи до дошкільного навчального закладу загального типу, дитина з особливими освітніми потребами часто не отримує необхідних послуг для якісної освіти – корекційних, реабілітаційних. Крім того, перебування дитини в таких умовах є несприятливим для її всебічного розвитку та розкриття потенціальних можливостей, адже не враховуються її особливості і зумовлені ними індивідуальні особливі потреби [27].

Неузгодженість спостерігається і між нормативно-правовими актами. Зокрема, у пункті 4, статті 33, передбачається норма: «Направлення дітей до дошкільного навчального закладу (ясел-садка) компенсуючого типу здійснює відповідна психолого-медико-педагогічна консультація, діяльність якої регламентується Положенням про психолого-медико-педагогічну консультацію, затвердженим спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я». Проте, психолого-медико-педагогічна консультація за своїм Положенням функції направлення в навчальний заклад дітей немає, адже ця освітня установа української освітньої системи надає лише консультативну допомогу і має право лише на рекомендації, які не мають обов'язкового для виконання характеру.

Висновки до 1 розділу

Інклюзивно-орієнтоване виховання дошкільнят здійснюється через родину, культурне середовище (матеріальне та духовне), організацію дозвілля за місцем проживання та організацію ігрової діяльності, спілкування дітей у різноманітних державних, приватних, громадських) дошкільних

зкладах. Це найперше спеціально створене суспільне середовище для дитини, основне призначення якого – соціальна адаптація її до умов життя в соціумі та виховання ціннісного ставлення до навколишнього середовища, людей і самої себе. Дошкільний заклад виступає своєрідним посередником між вузьким родинним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до життя в якому він має незабаром прилучитися.

Показниками соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу є методи соціологічного дослідження інклюзивно-орієнтованого виховного процесу: *методи дослідження*: аналіз, порівняння, класифікація, синтез, узагальнення. Крім того було додано соціометричний метод та опитування педагогічного складу експериментальної бази дослідження.

У міжнародних документах зазначено, що інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку та спонукало до само прийняття та розвитку гуманістичного погляду на світ.

На підставі психодинамічного, біхевіорального, когнітивного підходів та рольової теорії можна визначити інклюзивно-орієнтовний виховний процес як виховний процес, побудований за принципом збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, який вирішує наступні завдання, передбачені Концепцією розвитку інклюзивного навчання, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

РОЗДІЛ 2.

ЗАСОБИ ІНКЛЮЗИВНО-ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

2.1. Нормативно-правове забезпечення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах

Наразі ідеологія України щодо людей з інвалідністю, яка відображена в законодавстві, аналізується багатьма соціологами та фахівцями з інклюзивної педагогіки. Причиною цього є те, що вона не демонструє послідовності, системності в діях уряду, щодо сутності розуміння та дотримання соціального підходу до проблем «інвалідності». Нажаль, Україна не має національної програми, стратегії підтримки осіб з інвалідністю, яка б передбачала поступову повну інтеграцію їх в життя суспільства, так як законодавство не регулює питання дотримання державними органами прав громадян з інвалідністю, а поняття «дискримінація», по відношенню до людей з інвалідністю, досі не визначено жодними національним законодавчим актом.

Але, коли мова заходить про соціальну політику щодо людей з інвалідністю, необхідно розрізняти дії держави, які вона повинна вживати на поліпшення умов реалізації права кожного окремого громадянина з інвалідністю та ідеологічно та стратегічно обґрунтовані дії самого руху людей з інвалідністю, стану та можливостей їх впливу на формування політики держави з метою досягнення позитивних змін, які на сьогодні відбуваються в системі освіти. Так як, право на освіту – це одне з основних соціокультурних прав людини. І його дотримання є пріоритетом політики України у контексті реалізації світових демократичних та гуманістичних тенденцій та євро інтеграційних спрямувань нашої держави. Отже, інклюзивна освіта є невід’ємною складовою права на освіту.

Інклюзивно-орієнтований виховний процес дошкільних навчальних закладах, який включає огляд ратифікованої Україною Конвенції ООН про права дитини, в якій стаття 28 визначає « Держави-учасниці визнають право дитини на освіту (...)», таким чином право на освіту гарантується «кожній людині», «кожній дитині», «нікому не може бути відмовлено» у праві на освіту [60].

Виникає нагальна потреба в осучасненні змісту, обґрунтуванні та експериментальній перевірці перспективних форм, методів і власне засобів формування толерантного ставлення до людей з інвалідністю серед старших дошкільників в ЗДО. Заклад дошкільної освіти є важливою ланкою соціального інституту неперервної освіти особистості. Його соціально-педагогічна система покликана допомогти дітям в процесі засвоєння соціального досвіду та розвитку соціальних стосунків. Невід’ємною частиною цього процесу є й виховання толерантного відношення до оточуючих. Тому заклади дошкільної освіти повинні відповідати вимогам, що задекларовані ще у Законах України: «Про дошкільну освіту» (2001), що діє до нашого часу.

Після того як Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю і, 16 грудня 2009 року, Верховна Рада ухвалила Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї», це спонукало обов’язковість виконання стандартів забезпечення права на освіту дітей (людей) з інвалідністю, що в свою чергу, зумовило зростання актуальності запровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами.

Серед найперспективніших заходів, які можуть сприяти усуненню нерівності, на даний момент, соціологи виокремили такі:

- ставлення до освіти, як до основоположного права, яке мають усі люди, незалежно від їхніх— відмінностей, з метою всебічного розвитку свого потенціалу;

- охоплення дітей молодшого віку програмами розвитку й загальноосвітньої підготовки;
- розширення системи базової з одночасним приділенням уваги аспектам справедливості та аспектам якості;
- забезпечення можливостей для здобуття високоякісної освіти із подальшим офіційним визнанням навичок і кваліфікації, набутих у навчальних закладах та інших установах;
- прийняття більш динамічних стратегій навчання, які можуть реагувати на розмаїття цілей навчання;
- підвищення рівня підготовки викладачів і програм навчання.

Отже, інклюзивна освіта – це процес укріплення можливостей системи освіти для охоплення всіх учнів, яка має визначати зміст будь-якої політики й практики в галузі освіти, починаючи з визнання того факту, що освіта є одним з основних прав людини та основою для створення більш справедливого й рівноправного суспільства.

Запровадження інклюзивної освіти має ґрунтуватися на чітко сформульованих принципах, які стосуються розвитку всієї системи освіти. Для цього необхідно досягнути активної співпраці між особами, відповідальними за розроблення політики, персоналом, зайнятим у системі освіти, а також іншими зацікавленими сторонами, включаючи активне залучення членів місцевих спільнот, у тому числі політичних і релігійних діячів, співробітників місцевих органів управління освітою і працівників засобів інформації.

Серед найважливіших кроків такого плану [1], можна навести такі:

- проведення на місцях ситуаційного аналізу, який має виявити масштаби проблеми, наявні ресурси й можливості їх використання на підтримку інклюзивної освіти;
- формування громадської думки на підтримку права на освіту для кожного; пошук консенсусу щодо концепції інклюзивної та якісної освіти;

- реформування законодавства на підтримку інклюзивної освіти відповідно до положень міжнародних конвенцій, декларацій і рекомендацій; підтримка створенню потенціалу на місцях з метою сприяння розвитку в напрямі інклюзивної освіти; пошук шляхів і способів вимірювання впливу інклюзивної і якісної освіти;
- розроблення шкільних механізмів і механізмів на базі громад з метою виявлення дітей, які не охоплені освітою, та пошук шляхів надання їм допомоги; надання допомоги вчителям у розумінні філософії інклюзивної освіти та зміни практики, спрямованої на задоволення освітніх потреб кожного учня з урахуванням його можливостей і особливостей розвитку.

Крім того цікавість українських вчених викликала Національна стратегія розвитку освіти України до 2021 року та Соціальні ініціативи Президента України Віктора Януковича «Діти – майбутнє України», де зазначено, що здоров'я підростаючого покоління є однією з головних ознак благополуччя всього суспільства, основою життєспроможності держави, пріоритетним напрямком розвитку освіти.

Цей тезис приєднав Україну до основних міжнародних договорів у сфері прав людини, зобов'язавши дотриматися загальнолюдських прав, зокрема формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами та забезпечення їхнього права на освіту, яке задекларовано як Конституцією України так і законодавством у галузі освіти. Зокрема, статті 53 та 46 Конституції України гарантують обов'язковість та доступність всіх ланок освіти: «Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Як ми можемо бачити з того ж дослідження, на сьогоднішній день до обов'язків держави перед отримувачами освіти належить: доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної,

вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Крім того, учні можуть вільно обирати навчальний заклад та форму навчання, що закріплено у першому пункті 29 статті Закону України «Про освіту»: «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей» ; та статтею 6 Закон України «Про загальну середню освіту»: «Громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах». Хоча, не кожний навчальний заклад має змогу реалізувати таке бажання, проте вже розпочато докорінні зміни в організації навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, запровадження інклюзивного навчання, яке має гармонійно поєднатися із існуючою системою спеціальної освіти.

Наступним кроком с цього питання стало розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах до 2012 року» від 3 грудня 2009 року №1482. Результатом було усвідомлення нового стандарту у питанні забезпечення права на освіту дитини з особливими освітніми потребами.

Цей стандарт було визначено Кабінетом Міністрів України і він має наступні напрямки розвитку:

- аналіз вітчизняного законодавства у сфері освіти дітей з особливими освітніми потребами та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, розроблення нормативно-правових документів щодо механізму запровадження інклюзивного навчання; програмно-методичне забезпечення;

- підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; забезпечення архітектурної доступності навчальних споруд та приміщень.

Згодом Законом України «Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 6 липня 2010 року № 2442-VI було внесено зміни до Закону України «Про загальну середню освіту» і визнано виокремлення нового типу загальноосвітнього навчального закладу – навчально-реабілітаційного центру для навчання дітей із складними вадами розвитку та надання реабілітаційних послуг учням класів з інклюзивним навчанням, та введення на законодавчому рівні нового терміну – «діти з особливими освітніми потребами».

Цей крок був важливий для запровадження інклюзивного навчання та розробленні механізму введення змін в систему загальної середньої освіти. Але, відсутність відповідних змін у Законі України «Про дошкільну освіту» та наявність розгалуженої мережі дошкільних навчальних закладів компенсуючого типу гальмує запровадження інклюзивного навчання у дошкільлі, незважаючи на те що в законі України «Про дошкільну освіту» декларується право батьків, як законних представників дітей, на вибір форми здійснення дошкільної освіти («...дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків...у дошкільних навчальних закладах..., а також у сім'ї...» [67, ст.9]; право «...вибирати дошкільний навчальний заклад та форму здобуття дитиною дошкільної освіти» [67,п.1, ст.36]; право домагатися встановлення гнучкого режиму в роботі дошкільного навчального закладу («За бажанням батьків, або осіб, які їх замінюють, у дошкільному навчальному закладі може встановлюватися гнучкий режим роботи, який передбачає організацію різнотривалого, перебування дітей...» [67 ст. 11, п.4].

Хоча Законом України «Про дошкільну освіту» передбачено 9 типів дошкільних навчальних закладів, відповідно до діючого законодавства, діти з

особливими освітніми потребами можуть виховуватися лише в 4, що обумовлено необхідністю розроблення індивідуальної програми розвитку для цих дітей і порушує норму закону щодо інших закладів «... забезпечуються їх розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти».

Також вчені аналізують на відповідність до міжнародних стандартів щодо запровадження інклюзивної освіти і Закон України «Про вищу освіту». У його 2 статті проголошено, що «Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України (254к/96-ВР) і складається з законів України "Про освіту", "Про наукову і науково-технічну діяльність", цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього. Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про вищу освіту, то застосовуються правила міжнародних договорів» .

Відповідно, Україна повинна визнавати принципи Конвенції ООН про права інвалідів, яку ратифікувала Верховна Рада України, а саме принцип про те, що держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя, що стосується і Закону України «Про вищу освіту».

Узагальнюючи цей досвід, можна зробити висновок, що в нашій країні він відрізняється від досвіду розвинених країн світу, де соціальна інклюзія є стратегічним пріоритетом суспільного розвитку. Наразі в Україні немає навіть офіційно усталеної термінології для характеристики учнів і студентів із особливими потребами, а в наказах Міністерства освіти і науки України не існує системного підходу до усталення єдиної термінології.

Проте, існує також і ряд перепон, до яких належить інвалідність. Виключно важливого значення вона набуває на етапі старшого дошкільного віку, який виступає початковим етапом формування вихованця як активного суб'єкта взаємодії із соціумом. Це зумовлено тим, що в даний період

особистість дитини включається у важливі сфери суспільства. Старший дошкільний вік є періодом найбільш інтенсивного соціального розвитку дитини, коли відбувається засвоєння елементарних суспільних норм і правил, формуються уміння і навички рольової поведінки, що імітує соціальні відносини та активно збагачуються спілкування з іншими людьми.

Сучасні соціокультурні умови, що вимагають від особистості громадської активності та відповідальної дії у різних практичних ситуаціях, роблять проблему формування толерантного ставлення до людей з інвалідністю дітей старшого дошкільного віку однією з найбільш пріоритетних. Це зумовлює необхідність створення умов для формування толерантних відносин в закладах дошкільної освіти, які працюють за різними програмами дошкільної освіти, зокрема: державною програмою «Дитина», а також альтернативними програмами розвитку дитини за педагогікою Монтесорі та Вальдорфською педагогікою.

В Законі України «Про освіту» (2017 року) зазначено наступні глобальні завдання: всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Таким чином, у сучасній соціокультурній ситуації головною домінантою є соціалізація особистості дитини як результат її соціального розвитку.

У результаті організації інклюзивного освітньо-виховного середовища батьки зможуть обирати місця для здобуття дітьми з особливими потребами якісної освіти, що допоможе уникнути численних проблем, що призводять до напруження і загострення міжособистісних стосунків, порушення родинних зв'язків та послаблення інституту сім'ї в цілому. Натомість відбудеться забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами, що включає здійснення комплексної реабілітації, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвиток здібностей, а також втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх

навчальних закладів з інклюзивним навчанням, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами.

Для цього можна використовувати наступні шляхи: удосконалення нормативно-правової бази, створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів, починаючи з дошкільних, збереження єдиного освітнього простору, приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб дитини, сім'ї, відповідна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

До правової основи організації інклюзивно-виховного процесів дошкільних навчальних закладах відносяться Конституція України, закони України "Про дошкільну освіту", "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про реабілітацію інвалідів в Україні", "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", "Про охорону дитинства", Укази Президента України від 20.03.2008 № 244 "Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні", від 18.12.2007 № 1228 "Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями", постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 784 "Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших мало мобільних груп населення на 2009-2015 роки "Безбар'єрна Україна", розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1482-р "Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року". Але, реалізація попередньо визначених шляхів потребує також внесення змін до чинних нормативно-правових актів, щонайменше в тій частині, яка стосується впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх навчальних закладах.

Удосконалення нормативних засад сприятиме організації інклюзивного виховного середовища, впровадженню інноваційних технологій,

демократичних підходів в організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, їх психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу, забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей.

2.2. Засоби формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю

Головною метою соціального розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію у соціум усіх верств населення, в тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я. В основу інтеграції закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти. Офіційна позиція європейської спільноти щодо усунення упередженості та дискримінації стосовно осіб з порушеннями психофізичного розвитку була висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини: «Освіта має надаватися (...) без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей та дорослих інвалідів. (...) В окремих випадках, відповідно до законодавчих норм, діти-інваліди зобов'язані відвідувати спеціальні школи, що є офіційною сегрегацією» [6].

Батьки не часто самі піднімають із дошкільниками теми інвалідності або індивідуальних особливостей. Поштовхом до цього може стати особиста зустріч, але куди простіше й завбачливіше, коли дитина розширює свій кругозір у звичному для неї середовищі, нічого не соромлячись і не ризикуючи поставити в незручну ситуацію нових знайомих. Найкраще для цього підходять іграшки – вони надовго втримують увагу дитини, забезпечують наочність і дозволять програти сотні ситуацій, поки вона звикне до особливостей тієї або іншої ляльки. А в деяких випадках – і до

власних особливостей, коли серед іграшок подібного типу дитина знаходить когось схожого/схожу на неї саму.

Формувати толерантне ставлення в дитини важливо із юного віку, коли картина світу вільно доповнюється новими елементами. Так у свідомості дитини складається визнання того факту, що люди можуть відрізнятися від неї та що права в них однакові. Це формує ставлення до іншого, як до самого себе (не роби іншому того, чого не прагнеш собі, возлюби близького, як себе самого), що є основою моральності в різних етичних системах. І закладається ця основа в дитинстві, у тому числі в грі зі спеціальними іграшками, які доносять цю думку не через нотації й декларації дорослих, а через приємний і зрозумілий метод гри. Звичайно, такі іграшки потрібні й самим дітям із обмеженими можливостями. Вони допоможуть відіграти свій досвід і відчувати свою приналежність до певної групи, її прийняття й підтримку. Коли дитині важко ідентифікувати себе зі звичайними «барбі», у хід йдуть іграшки, що стимулюють розвиток толерантності, адже через ляльку дорослий може втілити свою виховну ціль з підготовки до входження в суспільні відносини, сформувати нормалізацію в свідомості дитини явища інвалідності та знаковості, привчити її до толерантного ставлення, спонукати до роздумів, надати матеріал для отримання соціального досвіду через гру та розширити пізнавальні інтереси малечі.

Більшість дітей з особливими освітніми потребами, не мають змоги обирати найближчий дошкільний навчальний заклад, та змушені цілодобово перебувати в центрах розвитку дитини, інтернатах, навчальних закладах компенсую чого типу або спеціальних навчальних закладах, що порушує право дитини проживати і виховуватися в сім'ї.

Проте, з поміж цих закладів, дослідники з питання інклюзивно-орієнтованого виховного процесу дошкільних навчальних закладах окремо вирізняють [27] запроваджені з 2008 року нові дошкільні навчальні заклади - «Центри розвитку дитини». Це новітня форма організації надання дошкільної освіти, яка робить акцент не на контингенті дітей, які можуть його

відвідувати, а на освітніх послугах, які надає: «дошкільний навчальний заклад (центр розвитку дитини), в якому забезпечуються фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома». Подібний спосіб самопрезентації повністю відповідає ідеям соціальної інклюзії і, при умові розроблення на загальнодержавному рівні механізму надання інтегрованих послуг дітям з особливими освітніми потребами, центри розвитку дитини можуть стати ресурсними центрами для запровадження інклюзивної освіти.

Під час організації інклюзивно-виховного простору, потрібно використовувати велику кількість наочних засобів.

Наочність – це невід’ємна складова уроку, що допомагає зробити його пізнавальним, цікавим та емоційно насиченим. Широке використання наочності сприяє збагаченню їх словникового запасу, формуванню граматичних категорій, зв’язного мовлення [32]

За концепцією інклюзивно-виховного простору, всі засоби наочності – іграшки, плакати, книжкові ілюстрації, тощо, є засобами навчання, тобто допоміжними матеріально-технічними матеріалами під час формування толерантного ставлення до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку. Шевців пропонує класифікувати їх на декілька категорій:

1) предметні засоби:

- предмети навколишньої дійсності (загальна організація виховного середовища).

- природні елементи.

- спеціально виготовлені предмети.

:2) ілюстровані засоби:

- набір предметних малюнків.

- роздаткові набори

- схеми-моделі

- тощо.

3)технічні засоби:

- візуальні;
- аудіозасоби;
- аудіовізуальні.

Остання класифікація є надважливою під час облаштування інклюзивного простору, адже до інклюзивно-виховного середовища додатково висувуються вимоги, пов'язані з особливостями перцептивної діяльності учнів з особливими освітніми потребами. До цих вимог відносяться розміри (доступні для візуального сприйняття кожному з вихованців), місце та ракурс розташування предметів (в доступності для дітей різного зросту або в інвалідному візку). Крім того потрібно враховувати, що кожен наочний матеріал потрібно супроводжувати додатковими коментарями, адже звужене поле перцепції дітей з особливостями психофізичного розвитку є причиною того, що вони часто не помічають, а якщо й помічають то значно менше в зображеному, ніж їхні ровесники з нормативним розвитком. Ці коментарі потрібні і для дітей з нормальним розвитком, адже батьки не часто приділяють увагу вивченню обмежених можливостей інших людей. В результаті дитина спокійно підіймає ляльку з інвалідного візочка та чекає, доки інша дитина повторить за лялькою, не розуміючи причин забруднення. Такі коментарі дозволять усім учасникам процесу комунікації зрозуміти не тільки особливості наочних матеріалів та інклюзивних іграшок, а й пізнати особливості життя інших вихованців та оточуючих людей.

Отже, облаштовуючи інклюзивно-виховний простір, треба створювати умови, які б усували недоліки перцепції дітей та супроводжуючими розповідями, що дозволяють об'єднувати окремі елементи в цілісну картину світу. На думку Т. Сака, [58]роботу з наочним матеріалом треба супроводжувати розгорнутим контролем за процесом сприймання учнів, за необхідності коригуючи способи взаємодії, які вони обирають.

2.3. Інклюзивна іграшка як засіб формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю

Іграшка є неперевершеним засобом формування свідомості дитини. Під час її створення закладаються певні характеристики, основна думка та напрямок розмірковувань, які вона повинна викликати, адже її спеціально виготовляють дорослі люди з метою підготовки дітей до вступу в суспільні відносини а засадах певних моральних поглядів і позицій. Таким чином вона є провідним засобом впливу на процеси психічного розвитку дитини дошкільного віку, а іноді і для старших дітей.

В цей період найбільш необхідними є саме образні іграшки, які дозволяють відігравати різні ситуації, займати різні соціальні ролі та розвивати сюжет власної історії. У дітей різної статі особливою популярністю користуються ляльки або звірятка, які стають партнерами у спілкуванні. З ними вони розмовляють, діляться особистими думками та розмірковуваннями, не помічаючи як форма іграшки впливає на хід думок. Навіть вираз обличчя чи морди може мати вплив на характер та уявні відповідні реакції. Важливо зазначити, що вигадуючи поведінку іграшки дитина використовує вже набутий нею соціальний досвід, але часто накладає інші емоційні реакції та моральні погляди, притаманні оточуючим людям, персонажам казок чи мультсеріалів. Таким чином, програючи різні форми поведінки, дитина має змогу оцінити вплив її різних ліній на розвиток подій та стан соціальних відносин і зробити висновок, закріпивши для себе найбільш сподобав шийся варіант розвитку подій. Відбувається моральна оцінка та само ідентифікація, розвиваються емоційний досвід та нормуються моральні погляди.

Обираючи іграшку, малюк може захиститися від негативного впливу стереотипів, компенсувати нестачу відповідного реального досвіду ігровим та отримати знання про правила комунікації з людьми, які мають певні відмінності. В цей час головним завданням дорослого є пояснення

незрозумілих моментів (наприклад, чому ця лялька не може пересуватися без візка) та навчання дитини певним правилам культурної взаємодії з оточуючими. Відповідаючи на питання як коректно запропонувати допомогу людині з обмеженими можливостями, або як організувати відпочинок для людей з різними функціональними обмеженнями – батьки або вихователі формують той соціальний багаж, який допоможе дитині впевнено почуватися у реальних ситуаціях зустрічі з такими людьми, нормалізує ці ситуації у свідомості дитини та вчить толерантному ставленню. Дошкільнята вчаться аналізувати зовнішність інших людей, підлаштовувати ситуацію так, щоб вона була джерелом комфорту для усіх та не робити висновків лише через нестандартний вигляд.

Мультиплікація та ілюстрація дитячих книжок радянського часу дуже різко розподіляла персонажів на привабливих та нестандартних, зазвичай відносячи до останніх антагоністів або другорядних персонажів, налаштовуючи дітей на самоідентифікацію з головним героєм, але тим самим створивши хибне уявлення про те, що чисті душею завше янголоподібно красиві, а одноока чи горбата жінка буде обов'язково поганою. Звісно, це стосується не кожної казки, але загальні образи дійсно панують у суспільстві. Інклюзивні іграшки покликані показати, що поняття про красу багатовимірне, а різноманітність зовнішнього вигляду – цілком природне явище. Як ми вже дізналися, серійне виробництво таких іграшок охоплює останні п'ять років і весь цей час в суспільстві панує жвава дискусія щодо доцільності їх використання.

Як заявила президент Асоціації підприємств індустрії дитячих товарів Антоніна Ціцуліна – спеціалісти у системі дошкільного виховання підтримали виробництво подібних іграшок та залученні їх до виховного процесу адже, за її словами, «вони мають дуже серйозне виховне значення: вчать здорових дітей приймати іншого, не схожого на них». Коли батьки або вихователі пояснюють особливості іграшки – вони забезпечують правильну інтерпретацію її образу та формують толерантне ставлення до людей, які

мають такі ж самі особливості. Як зазначила дитячий психолог Олена Лосева, саме від презентації залежить реакція дитини та її моральні висновки. Крім того, інклюзивні іграшки можуть виконувати терапевтичну функцію для самих людей, які мають інвалідність або інші відхилення. Саме тому педагоги даної асоціації вже направляють запити на комплектацію такими іграшками закладів дошкільної освіти та виховання, адже вони розуміють як позитивно подібне ігрове середовище впливає на дитячу комунікацію, моральні погляди та систему освіти в цілому.

Історія появи таких іграшок почалася зовсім нещодавно і, дивним чином, пов'язана з класичною лялькою «Барбі», яка започаткувала випуск іграшок, направлених на самоідентифікацію. Спочатку існували лише «пупсики», на яких дівчата вчилися доглядати за дітьми. Але вони не бачили себе в світі іграшок доки, 9 березня 1959 року, на американському міжнародному ярмарку іграшок не була представлена перша лялька Барбі. Підприємниця Рут Хендлер, яка придумала її та назвала на честь своєї дочки Барбари, зробила свого роду революцію в сприйнятті того, якою має бути лялька. «До Барбі вважалося, що, відіграючи в ляльку, дівчинка імітує поведінку матері стосовно дітей, тому основними ляльками були пупси. А Барбі стала подругою, старшою сестрою й разом з тим ідеалом, втіленням якого дівчинка прагне стати в майбутньому», – розповідає експерт ринку Надія Журіна [3, с. 1].

Через десять років після випуску Барбі стала найбільш популярною іграшкою на ринку. Але, незважаючи на величезну популярність і любов споживачів, з моменту появи Барбі серйозно критикували. По-перше, за нереалістичні стандарти краси. Прототипом першої ляльки Барбі стала героїня німецьких коміксів для дорослих Білд Ліллі. Ліллі носила відверті вбрання, користувалася червоною помадою і яскравою чорною підводкою, у неї були великі груди й дуже тонка талія. Саме за талію, яку Барбі успадкувала від Ліллі, їй діставалося найбільше.

Але, останнім часом асортименти іграшок сильно змінюється. Почали відрізнятися ляльковий зріст, формальний чи ні вигляд (дрес-код), навіть тип фігури. Руйнування стереотипів набирає обертів, і сьогодні у світі все частіше лунають заклики до різноманітності й розширення звичних рамок.

Виробники популярної іграшки представляють Барбі нового формату – й головна лінійка Fashionistas поповнилася різними расами, високою й мініатюрною ляльками, а також лялькою з пишними формами й кучерявим малям. Останнім часом серед них трапляються альбіноси й ляльки з унікально чорною шкірою, протезами, інвалідними кріслами, вітіліго... «Тепер дівчинка з будь-якого куточка земної кулі зможе знайти ляльку, схожу на неї саму! – говорить Евелін Маззокко, віце-президент бренду Barbie. – Ми відчуваємо, що повинні розширити уявлення про стандарти краси в дівчат і їх батьків» [3, с.2].

Оскільки Барбі завжди привертала увагу за рахунок змін, тому може служити так само засобом профорієнтації або суспільної діячки.. За свою історію вона освоїла більше ста різноманітних професій: зокрема танцівниці, пілота, репера, бізнесвумен, військової й ученої [3, с.2]. Барбі «брала активну участь» у суспільному житті: подавала заявку на Олімпійські ігри, чотири рази балотувалася в президентки США й один раз на пост канцлерки Німеччини. Вона змінювала захоплення, колір шкіри й віросповідання. В 2017 році з'явилася Барбі в хіджабі, зображуючи американську фехтувальницю Ібтіхадж Мухаммад.

«Барбі не тільки змінювалася разом з поколіннями й переживала ті ж самі захоплення й інтереси, які переживали дівчата того або іншого покоління. Ця лялька, яка інтегрувалася в стиль життя родини – і дітей, і батьків, і суспільства. Будь-якій ляльці потрібно поспівати за суспільними настроями. Без цього нікуди», – розповідає президент Асоціації підприємств індустрії дитячих товарів Антонина Цицуліна [3, с.3].

Компанія Mattel, що робить ляльку Барбі, запустила нову лінійку гендерно-нейтральних ляльок з різним набором опцій. Вона називається

CreatableWorld («Світ, що створюється») і складається із шести ляльок з різним кольором шкіри, кожен з яких можна видозмінити за власним бажанням. У ляльковий набір входять дві перуки з різними зачісками короткою стрижкою «під хлопчика» і довгими локонами, а також одяг і аксесуари, що дозволяють створити різноманітні образи однієї й тієї ж ляльки [2, с. 1]. Як заявили в компанії, це дозволить дітям самим вибирати, з іграшками якої статі або раси їм гратися.

«Іграшки відбивають нашу культуру, і оскільки світ усе більше розуміє важливість інклюзивності, ми усвідомили, що прийшов час створити лінійку ляльок без навішених ярликів», – сказала Кім Калмон – перший заступник голови MattelFashionDollDesign. Раніше виробників іграшок, у тому числі й Mattel, не одноразово критикували за випуск гендерно-орієнтованих іграшок, які, на думку активістів, зміцнюють у свідомості дітей гендерні стереотипи.

Нова лінійка CreatableWorld, як повідомила компанія, була придумана за участі групи експертів, куди входили педіатри, психологи, батьки й діти [2, с. 2].

На сьогодні Mattel випускає Барбі з різним типом фігури й кольором шкіри, і вона, як і раніше, залишається однією з найбільш затребуваних іграшок. Нещодавно одна з американських компаній, що виробляють іграшки, випустила серію ляльок типу «барбі», що зображує людей з різними фізичними вадами: ляльки на інвалідних візках, ляльки з протезами, ляльки з хворобами шкіри. За твердженням розроблювачів, такі іграшки мають виховувати в дітях толерантне ставлення до людей з інвалідністю.

Виробник Барбі компанія Mattel запускає нову лінійку ляльок, яка покликана відбити «різноманітний погляд на красу» та інклюзивність. Нова серія, яка містить у собі Барбі без волосся, а також із пігментацією шкіри – ознаками хвороби вітіліго. Для створення цієї ляльки Mattel працювала з дерматологами, щоб гарантувати правильне відображення вітіліго. Як заявляє Mattel, компанія прагне «переосмислити, що значить бути Барбі або

виглядати, як Барбі», додавши, що це дозволить дітям «грати ще більше історій, які вони бачать у навколишньому їхньому світі» [4, с. 1].

У новій лінійці також є Барбі з протезом. Ця лялька була створена в колаборації з Джордан Рівз – 12-літньою дівчинкою з протезом руки, яка займається допомогою людям із інвалідністю. Також бренд включив у лінійку другу ляльку з більш темним відтінком шкіри, у неї золотий протез ноги [4, с. 3]. У Великобританії за останній рік однієї із самих продаваних моделей лялька Барбі в інвалідному візку стала однією з найбільш продаваних моделей.

Вважається, що ляльки з обмеженими можливостями досить корисні в плані формування толерантності. Такі іграшки дозволяють із раннього віку виховувати толерантність до людей, що мають подібні обмеження. Крім того, за кордоном «ляльки-інваліди» частіше застосовуються в психотерапії при роботі з дітьми з інвалідністю. Вважається, що дитина, яка втратила кінцівки, граючи з такої лялькою, не відчуває себе неповноцінною: «Вона така ж, як я!» – думає вона. У Британії так само існує лялькова лінійка «Як Я!»

А для хлопчиків – набори "Lego" з інвалідними візками й гоночні візки як аксесуари для ляльок. Також є лінійка іграшкових протезів і фіксаторів. Не менш важливою групою іграшок стали ляльки, що відтворюють своєю зовнішністю дітей з різними хворобами, приміром, із синдромом Дауна. Такі ляльки наділені маленькими, притиснутими до голови вухами, укороченими пальцями, злегка висунутим язиком й мигдалеподібними очима. Крім того, на грудях у них помітний «слід» від операційного втручання, оскільки приблизно половина дітей із хромосомними захворюваннями народжується з дефектами серця, пише Daily Telegraph.

Раніше дітям із синдромом Дауна не було з ким/чим себе ідентифікувати. Вони бачать, що ляльки зовсім інші, ніж вони, і, як і всі діти, прагнуть себе із кимось співвіднести. Так заявила Донна Мур (Donna Moore), викладач із Південної Кароліни, коли відкривала першу фірму, що спеціалізується на виробництві ляльок з видимим синдромом Дауна. Пізніше

її ідею підхопили інші. На жаль, не завжди в позитивному ключі. Так, у магазини шведського підприємця Гетеборга, потрапила схожа іграшка від компанії Göteborgskooperativetförindependentliving (GIL), в інструкції до якої було написано: «Поводься з нею, як із дурником».

Однак, як явище, у цілому подібні іграшки призначені для того, щоб діти з раннього віку звикли до позитивного сприйняття будь-якого члена суспільства. SibahleCollection— одна з компаній, діяльність яких спрямована на випуск ляльок з різноманітною зовнішністю. Керолайн Хлахла й Хуліла Вілаказі-Офосу заснували свою фірму в 2016 році й уже встигнули подарувати світу кілька серій ляльок з темною й смаглявою шкірою та всілякими особливостями зовнішності. Фундаторки вважають, що в кожній маленькій дівчинки є право на ляльку, яка була б схожа на неї. Особливо це стосується тих випадків, коли є особливості зовнішності, наприклад, вітіліго або альбінізм. І, як показала практика, це правильний шлях: на одній із виставок вони побачили жінку похилого віку, яка плакала, стоячи біля вітрини з їхньою лялькою-альбіносом. За її словами, якби така іграшка була в неї в дитинстві, це могло б змінити її життя.

Провідний виробник ляльок Барбі компанія Mattel підтримала ідею користувачів Facebook «Барбі без волосся» і вже запускає виробництво таких іграшок (як повідомляє американський телеканал CBS6). Виробники вважають, що така лялька зможе допомогти дітям, які втратили волосся після хіміотерапії, почувати себе «нормальними» і швидко адаптуватися до нових обставин свого життя. «Голомоза Барбі» буде поставлятися з комплектом перук, капелюшків, шарфів та інших аксесуарів. Також свого часу виходили ляльки Братц, присвячені проблемі онкології.

Це далеко не весь перелік іграшок, які покликані ознайомити дитину з різноманітністю сучасного суспільства й навчити її вільно розрізняти відмінності інших людей. Вони повинні бути в кожному дитячому садку, щоб якнайбільше дітей дошкільного віку мали до них доступ і можливість не тільки само ідентифікації, але й ігрової соціалізації. У такий спосіб

толерантне ставлення не буде нав'язаним і не залишатиметься порожнім звуком під час виховних бесід – воно ненав'язливо ввійде в повсякденні ігри, ознайомивши дитину з різними статево рольовими моделями, які трапляться їй у майбутньому.

Як заявляє Mattel, компанія прагне «переосмислити, що значить бути Барбі або виглядати, як Барбі», додавши, що це дозволить дітям «грати ще більше історій, які вони бачать у навколо себе у світі» [4, с. 1]. Mattel випускає інклюзивні моделі Барбі останні п'ять років. За твердженням компанії, вона прагне піти від сексистських стереотипів і нереальних очікувань краси, колись пов'язаних із лялькою. Зараз продаються Барбі п'яти типів статури, 22 відтінків шкіри, з 76 різними зачісками, із 94 кольорами волосся і 13 кольорами очей [4, с. 3].

Сучасний асортимент іграшок містить різні візуальні відмінності – демонстрацію розумової чи фізичної інвалідності, гетерохромію, вітіліго, інші зовнішні особливості. Крім того можна знайти іграшки, які цілеспрямовано зображують людей різної орієнтації, певних релігійних поглядів та етнічних особливостей. Вони користуються попитом і популярністю, тому постійно збільшується кількість варіацій. Завдяки ним ми легко прораховуємо вплив аналогічних продуктів, які в ігровій формі навчають дітей толерантності. Вони є майже для кожної теми відповідного курсу, тому ми легко знаходимо в асортименті ляльки, фігурки "Lego", набивні іграшки, які наочно демонструють також і людей з інвалідністю, їх обмеження. Вони створені для нормалізації даного явища в свідомості дитини дошкільного віку, яка сприймає світ та отримує життєвий досвід саме через цей інструмент психічного та виховного впливу.

Вплив гри та ігрових матеріалів на психічний розвиток дитини безсумнівний. до такої думки дійшли Н. Крупська, Д. Менджерицька. Дослідження Є. Коссаковської з цього питання переконливо свідчать, що в кожному віковому періоді потрібно використовувати свої іграшки, адже кожен рік життя має власні закони розвитку ігрової діяльності. Ми ж додамо

до цього необхідність іграшкового різноманіття для розширення соціального досвіду формування нормалізованого, толерантного, приймаючого ставлення до всіх особливостей оточуючих людей, включаючи інвалідність. В основу інтеграції закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти.

Значну роль у здійсненні таких змін в українському суспільстві відіграють неурядові організації, включаючи організації батьків дітей з особливими освітніми потребами, соціальні педагоги, фахівці соціальної сфери. Завдяки їхній діяльності все більшого поширення набувають терміни, які зміщують акцент з вад/відхилень розвитку (діти з інвалідністю, неповносправні, діти з вадами розвитку тощо) на більш позитивний термін – діти з особливими освітніми потребами. Також набувають розповсюдження засоби, за допомогою яких діти з особливими потребами успішно соціалізуються у суспільстві і серед них особливо вирізняються своєю ефективністю інклюзивні іграшки, обрані через відповідність провідному типу діяльності, психічним процесам і віковим компетентностям дитини дошкільного віку та зручність використання.

Отже, інклюзивні іграшки є дієвим засобом формування толерантного ставлення дітей до оточуючих людей, незалежно від їх особливостей, якими б вони не були.

Висновки до розділу 2

Аналіз змісту Закону України «Про дошкільну освіту»[67] і існуючої політики щодо запровадження інклюзивного навчання в системі дошкільної освіти показав наступне:

- існуюча політика у сфері дошкільної освіти консервативна, побудована на засадах медичних і реабілітаційних уявлень про підтримку дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю;
- існує розбіжність в концептуальних засадах та способах їх реалізації у сфері дошкільної освіти;

- концептуальні засади, незважаючи на їх спрямованість на перспективу, залишаються переважно декларативними у визначенні форм надання освітніх послуг та забезпеченні доступності до дошкільної освіти;
- політика має виразні риси непрямой дискримінації (відокремлення, відсторонення, спеціальний відбір);
- існує відмінність у використанні мовної лексики;
- політика в цілому мало націлена на розвиток інклюзивної освіти, передбачає обмежені можливості залучення дітей з інвалідністю до навчального процесу в єдиному освітньому просторі.

Більше всього суперечок викликають неузгодженості між типовими законодавчими проектами, що починається ще з термінології, яка не має злагоди навіть в рамках одного документу. Яскравим прикладом є Закон України «Про дошкільну освіту», що визначає дітей з особливими освітніми потребами одночасно як: діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; діти, які потребують тривалого лікування та реабілітації; діти з вадами фізичного та (або) розумового розвитку.

Іграшка є неперевершеним засобом формування свідомості дитини. Під час її створення закладаються певні характеристики, основна думка та напрямок розмірковувань, які вона повинна викликати, адже її спеціально виготовляють дорослі люди з метою підготовки дітей до вступу в суспільні відносини а засадах певних моральних поглядів і позицій. Таким чином вона є провідним засобом впливу на процеси психічного розвитку дитини дошкільного віку, а іноді і для старших дітей.

РОЗДІЛ 3.

УПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНО-ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

3.1. Опис програми дослідження

Тема дослідження: Рівень толерантності до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», сформований під впливом застосування інклюзивних іграшок у виховному процесі.

Об'єкт: формування толерантності до людей з інвалідністю у дітей дошкільного віку.

Предмет: рівень толерантного ставлення до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку в комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», сформований під впливом застосування інклюзивних іграшок

Мета: обґрунтувати зростання рівня толерантного ставлення до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце» під впливом застосування у виховному процесі інклюзивних іграшок

Завдання:

1. З'ясувати рівень толерантності до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку в комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце»
2. Виявити самопочуття дитини в зазначеному дитячому садку
3. Визначити рівень толерантності до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку в комунальному закладі дошкільної

освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце» під впливом інклюзивних іграшок із застосуванням авторської методики «Дитячий садок моєї мрії».

4. На основі аналізу результатів дослідження розробити рекомендації для удосконалення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах

Дане дослідження носить пілотний характер.

Вибіркова сукупність. Для дослідження було обрано комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце». Опитуванням були охоплені 14 дітей 6-7 віку.

Методи дослідження: системний аналіз, порівняння, прогнозування, соціометричний метод.

Цільова група: діти старшого дошкільного віку та їх найближче оточення (первинний чи вторинний інститут соціалізації).

Очікувані результати: формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю засобами інклюзивних іграшок

Актуальність: Згідно результатів опитування педагогічного персоналу, проведеного в комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», існує необхідність розробки нових засобів подолання педагогічних проблем при організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах України.

Результати опитування було проаналізовано та систематизовано наступним чином:

Класифікація педагогічних проблем, з якими стикаються вихователі та батьки дитини старшого дошкільного віку в сучасних умовах

- 1) Дисгармонія сімейних стосунків

Організаційно-педагогічні наслідки цієї проблеми включають в себе занижену самооцінку дитини, невпевненість у собі, замкнутість, небажання

розширювати наявне коло знайомств, схильність до асоціальної поведінки чи «втечі від реальності» у вигаданий світ. Ця проблема є найголовнішою серед існуючих у сучасному суспільстві. Причиною цього можуть бути труднощі самовираження при спілкуванні з батьками, близькими людьми, однолітками, вихователями ЗДО та відсутність почуття спільності з родиною («мене не помічають», «мені важко знайти своє місце» тощо).

За сучасними статистичними даними [1] двох з трьох дітей проявляються такі особливості як занижена самооцінка, схильність до «втечі від реальності» чи асоціальна поведінка.

Якщо аналізувати малюнки дітей старшого дошкільного віку, що є результатами діагностики «Дитячий садок моєї мрії» (наступна методика) можна побачити, що більшість дітей виявляє велику потребу у спілкуванні. Вони домальовують коло себе родину, друзів або тварин. Наявність лише тварин на малюнку можна вважати ознакою дисгармонійних стосунків з оточуючими людьми, наслідки яких перелічено вище.

2) Відсутність необхідного досвіду

З цією проблемою стикається більшість педагогів на сьогоднішній день. Вона призводить до професійної некомпетентності вихователів ЗДО, яка в свою чергу визначає подвійний шлях - самоосвіта з методичних рекомендацій або «розвідка боєм».

3) Обмеженість у виборі методик

Так як в останні роки навчальні плани з підготовки бакалаврів та магістрів педагогічних спеціальностей мають зменшену кількість аудиторних часів, то проходить суттєве обмеження педагогів у виборі методів своєї роботи, в тому числі методів розвитку соціальності у дітей старшого дошкільного віку.

✓ Виявлення початкового рівню толерантності серед цільової групи засобом, який найбільш підходить для старшого дошкільного віку (Додаток Б).

В результаті ми отримали наступні висновки: що феномен інклюзивної іграшки був історично зумовленим та природним чином виведеним з попереднього досвіду дитячих психологів та педагогів, які використовували іграшки з терапевтичною метою та для соціального виховання в умовах гри, які є найбільш природними у дошкільному віці.

Такі іграшки створені для нормалізації даного явища в свідомості дитини дошкільного віку, яка сприймає світ та отримує життєвий досвід саме через цей інструмент психічного та виховного впливу.

Вплив гри та ігрових матеріалів на психічний розвиток дитини безсумнівний, і саме через це інклюзивні іграшки необхідні в цей сенситивний період для розширення соціального досвіду формування нормалізованого, толерантного, приймаючого ставлення до всіх особливостей оточуючих людей, включаючи інвалідність. Вони допомагають успішно соціалізуються у суспільстві і повністю відповідають провідному типу діяльності, психічним процесам і віковим компетентностям дитини дошкільного віку. Крім того вони зручні для використання і мають величезний потенціал для трансформації ситуації для набуття соціального досвіду.

Формувати толерантне ставлення в дитини важливо із юного віку, коли картина світу вільно доповнюється новими елементами. Так у свідомості дитини складається визнання того факту, що люди можуть відрізнятися від неї та що права в них однакові.

Проте, незважаючи на перелік документів, які юридично забезпечують необхідність формування толерантного ставлення в дітей з дошкільного віку, реалізувати таку освітньо-виховну програму практично нелегко, зважаючи на особливості мислення в цьому віковому періоді. Дітям необхідні наочність та включеність у процес, крім того формування толерантного типу мислення не повинно обмежуватися закладами дошкільної освіти, але батьки не часто самі піднімають із дошкільниками теми інвалідності або індивідуальних особливостей. Поштовхом до цього може стати особиста зустріч, проте куди

простіше й завбачливіше, коли дитина розширює свій кругозір у звичному для неї середовищі, нічого не соромлячись і не ризикуючи поставити в незручну ситуацію нових знайомих. Найкраще для цього підходять іграшки – вони надовго втримують увагу дитини, забезпечують наочність і дозволять програти сотні ситуацій, поки вона звикне до особливостей тієї або іншої ляльки і стане сприймати людей, які мають інвалідність з позиції толерантного відношення.

Завдяки повному уявленню про історичні, теоретичні та інші аспекти дослідження проблеми, ми визначили закони, закономірності, правила та обмеження функціонування системи, що є об'єктом дослідження[15].

Отже, ми розібрали «відправну точку» сценарію, оцінили початковий етап сценарію та перейшли до розробки системи критеріїв, які можна побачити вище.

Потім ми визначили механізми, через які система може змінюватись в процесі розвитку дослідження. До них відносяться причинно-наслідкові зв'язки подій та рішень, які приймаються в системі дослідження для проведення стратегічних змін.

Отже, маємо наступні очікувані результати: формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю засобами інклюзивних іграшок.

Соціометричний метод дослідження - найбільш доцільний для нашої теми інструмент, адже він дозволяє заміряти ступінь відносин у вигляді узагальнених показників симпатії та антипатії між членами дитячого соціуму і на цій основі отримати кількісну оцінку міжособистісних відносин у ньому. Враховуючи вікові особливості респондентів, нами було обрано його графічну варіацію та співвіднесено з попередньою графічною методикою по визначенню рівню толерантності серед цільової групи:

Діагностична авторська методика «Дитячий садок моєї мрії».

Методика діагностує малюнок, використовуючи його в якості проективного шляху пізнання дитячої свідомості.

Дітям пропонується виконати малюнок за одну годину, користуючись різними матеріалами – фарбами, олівцями, фломастерами тощо. Під час інструктажу дітям пропонується дати волю своїй уяві, зобразивши садок таким, яким вони хочуть його бачити.

Діагностується по-перше швидкість, з якою дитина взялася до малювання, як показник того, що вона має чіткі уявлення про свої бажання.

Потім зазначається креативність – що саме намалювала дитина.

Але найголовніше – як вона може представити свій малюнок і які аргументи використовує, пояснюючи свій вибір.

Завдяки цій методиці можна побачити рівень розвитку соціальності дитини, рівень розуміння власних бажань, ступінь толерантності по відношенню до конкретних категорій людей, а також побачити ознаки дисгармонійних стосунків з оточуючими і провести первинну діагностику їх причин. Особливу увагу потрібно звертати на наявність на малюнку самого автора та його оточення, а також на додаткові коментарі, які можуть пояснити чи є це реальними персонажами з життя дитини, або проявом бажання розширити коло спілкування. Окремою категорією є зображення виключно або переважною більшістю тваринного світу. Також потрібно приділяти увагу предметному оточенню – наявністю предметів з занять, іграшок, тощо. На основі цієї методики можна зрозуміти чого дитині не вистачає у садку і виявити рівень сформованості толерантності, а також соціальності загалом.

Рекомендовано проводити на початку та в кінці навчального року, допомагаючи дитині під час презентації питаннями, які розкривають ключові моменти аналізу малюнку.

Таким чином можна отримати повне уявлення про самопочуття дитини в наявному садку та її представлення про ідеальний навчальний заклад, а також дослідити оточення дитини – кого вона виділяє, які почуття в неї викликають ці люди, чи толерантно вона ставиться до людей з різними особливостями. Сама тому методика отримала назву «Дитячий садок моєї

мрії», відображуючи прагнення дитини до створення ідеального світу в своїй уяві та відображення системи цінностей та поглядів через творчість. Особливо це проявляється якраз у старшому дошкільному віці, адже цей період є сенситивним для переходу у стан творця, що змінює та відображує світ, який бачить навколо себе.

3.2. Аналіз результатів дослідження

З метою діагностики рівня формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю засобами інклюзивних іграшок ми проводили індивідуальні бесіди та спостереження за спонтанним спілкуванням дітей з однолітками. Діагностування проводилося на базі комунального закладу дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце» Харкова в старшій групі № 9 «Зірочка». У дослідженні брали участь 14 дітей старшого дошкільного віку, батьки яких були заздалегідь проінформовані і надали письмову згоду на проведення педагогічних досліджень. Період проведення дослідження включав в себе час з вересня по листопад 2021 року.

За підставами для оцінки і класифікації результатів нами були виділені три критерії діагностики для проведеної роботи:

1. Когнітивний
2. Ціннісно - мотиваційний
3. Діяльнісно - поведінковий

До першого відносяться психологічна готовність дошкільника до встановлення суспільних контактів та рівень обізнаності дітей дошкільного віку щодо комунікативних знань, умінь і навичок. Його ми обрали через необхідність базуватися на чіткій системі знань, яку можна використовувати у якості фундаменту подальшої роботи.

Другий критерій визначається рівнем мотивації об'єкта даної курсової

роботи та системою його вмінь, на яких базується суспільна поведінка. Це найголовніший критерій, бо він аналізує наявні суспільні проблеми недостатнього рівню толерантності у дітей дошкільного віку.

Третій критерій визначає організованість та самовияв дитини на основі проведеного нами аналізу документів та спостереження. Він забезпечує точність та якість зібраних даних.

За цими критеріями ми визначили перелік показників, в яких вони вимірюються і якими розшифровуються в ході педагогічної роботи. Крім того, ми підібрали відповідні діагностичні методики, які допоможуть визначити актуальний стан розвитку проблеми та особливості формування толерантності у сучасних дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.

Когнітивний критерій має 3 рівні: високий, середній та низький.

Високий рівень визначається знаннями про особливі освітні потреби та види інвалідності, умінням трансформувати гру, відповідно до потреб дитини з особливими освітніми потребами та знанням форм діяльності, до яких можна її залучити.

Середній рівень характеризується помірними знаннями про інвалідність та психологічною готовністю до сталих соціальних зв'язків, незалежно від особливостей оточуючих людей та бажанням зрозуміти потреби інших.

Низький рівень: характеризується відсутністю бажання підлаштовувати спілкування або гру до потреб інших дітей, відсутністю знань про інвалідність та особливі освітні потреби.

Ціннісно – мотиваційний критерій має три рівні: високий, середній та низький.

Високий рівень характеризується високим рівнем вмотивованості дитини до комунікативної діяльності; сталими емоційними реакціями на оточуючих людей; сформованим розумінням цінності їх співучасті у житті

дитини; бажанням відповідати емоційними реакціями чи діяльнісними проявами; розвиненою навичкою емпатійного спілкування.;

Середній рівень характеризується зацікавленістю у комунікативної діяльності; сталими емоційними реакціями на оточуючих людей; бажанням відповідати емоційними реакціями чи діяльнісними проявами;

Низький рівень характеризується відсутністю сталих емоційних реакцій на оточуючих людей; нездатністю зрозуміти поняття емпатійного спілкування, низьким рівнем вмотивованості дитини до комунікативної діяльності;

Поведінковий критерій має три рівні: високий, середній та низький.

Високий рівень характеризується зовнішнім поведінковим проявом соціальності; високою комунікабельністю дитини; наявністю усталених поведінкових стратегій; розумінням правил поведінки у людському суспільстві та їх внутрішнім прийняттям.

Середній рівень характеризується розумінням правил поведінки у людському суспільстві та наявністю усталених поведінкових стратегій;

Низький рівень характеризується відсутністю зовнішніх поведінкових проявів соціальності; низькою комунікабельністю; відсутністю усталених поведінкових стратегій; незнанням правил поведінки у людському суспільстві;

На основі вищевказаних методик, проведених нами на базі комунального закладу дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце» в старшій (експериментальній) групі № 9 «Зірочка», було виявлено наступні результати:

Когнітивний критерій, що визначається психологічно готовністю дошкільника до встановлення суспільних контактів та рівнем обізнаності дітей дошкільного віку щодо комунікативних знань, умінь і навичок має низький рівень показників, через відсутність сформованої системи ЗУН та відсутністю в більшості дітей дошкільного віку психологічної готовності до

сталих соціальних зв'язків.

Ціннісно-мотиваційний критерій визначається рівнем мотивації дошкільника та системою його вмінь, на яких базується суспільна поведінка. Середній рівень у даному критерії було набрано завдяки бажанню дитини спілкуватися з оточуючими, що є природною потребою людини, а не завдяки отриманим в ході навчально-виховної роботи відповідним знанням.

Поведінковий критерій визначає організованість та самовияв дитини, тобто прояви її поведінки, що свідчать про наявність соціальності. Незважаючи на відсутність сформованого уявлення проте як саме потрібно спілкуватися з оточуючими і встановлювати нові зв'язки, цей показник набрав середній рівень, завдяки бажанню дітей постійно виявляти себе у спілкуванні та їх цікавості до нових людей у близькому оточенні.

Підсумовуючи викладені вище статистичні данні, на основі методу узагальнення, ми зробили висновок що показники цих критеріїв, в більшості своїй, знаходяться на низькому та середньому рівнях та потребують роботи над поліпшенням результатів. Після проведення констатуючого експерименту, нами було розроблено план дій з організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу. Він включав в себе експериментальні форми та методи роботи з вихованцями старшої групи комунального закладу дошкільної освіти «Джерельце».

На початку роботи, для отримання достовірного результату, було вирішено провести діагностику готовності до роботи, мета якої була виявити ступінь залученості до процесу педагогічних працівників та адміністрації закладу (Додаток А). Вони є виконавцями процесу, тому від ступеня внутрішнього прийняття загальних цінностей проекту та бажання втілювати його у життя може залежати не тільки результат, а й можливість проведення наступних дій.

Таке саме опитування було запропоновано і для батьків, коли збиралися дозволи на проведення соціологічного дослідження.

Результати опитування показали, що більшість співпрацівників готові впроваджувати нові технології, тому ми могли перейти до опитування педагогічних працівників щодо аналізу типових проблемних ситуацій та складання класифікації соціально-педагогічних проблем, з якими стикаються вихователі та батьки під час розвитку толерантності у старшого дошкільного віку, які потрібно було враховувати при складанні конкретного плану дій.

На цьому етапі були використані такі форми роботи:

Масові: опитування

Після того ми перешли до використання діагностичної авторської методики (додаток В) «Дитячий садок моєї мрії» та створили уявлення про бажання самих дітей щодо зміни їх звичного виховного процесу.

На цьому етапі були використані такі форми роботи:

Масові: діагностична авторська методика (додаток В) «Дитячий садок моєї мрії»

В результаті проведення діагностування, ми виявили, що всі опитані діти бажають розширення звичних форм співпраці. Крім того було виявлено рівень сформованості толерантності в групі, а також соціальності загалом. Для уточнення результатів було проведено додаткове спостереження та серія індивідуальних опитувань серед вихованців, які показали, що переважна більшість ніколи не стикалася з засобами інклюзивно-виховного процесу. Під час проведення діагностування дітей спеціально не організовували і не заохочували до конкретних відповідей.

На цьому етапі були використані такі форми роботи:

Масові: спостереження, опитування.

Наступним етапом було поступове перетворення педагогічного процесу, через залучення першого засобу інклюзивно-виховного процесу. Це було введення у заняття терапевтичної казки з мотивами інклюзивного виховання.

В результаті діти не помітили ніяких змін у педагогічному процесу, поступово нормалізуючи у свідомості персонажів з інвалідністю та

особливості їх побуту.

На цьому етапі були використані такі форми роботи:

Масові: читання терапевтичної казки, опитування, спостереження.

На наступному етапі до ігрового середовища дітей були залучені інклюзивні іграшки та проведено заняття, яке пояснювало особливості спілкування з людьми, які мають особливі потреби під час організації виховного процесу. В результаті виявилось, що діти спокійно приймають даний факт. Деякі з них згадали серед своїх родичів та знайомих приклади подібних обмежень та власний досвід спілкування із ними. Після обіду більшість дітей з цікавістю взяли нові іграшки та залучили їх до сюжетів власних ігор. Проте, процес гри не був довгим – в результаті спостережень було виявлено, що в дітей немає сформованого досвіду ситуацій, до яких можна залучити дітей з фізичними обмеженнями, тому було вирішено продовжувати читання терапевтичних казок, герої яких мають різний рівень психофізичного розвитку, а також додатково обладнати приміщення роздрукованими ілюстраціями до технік безпеки та наочними матеріалами з інших тем, які ілюструють приклади інклюзивного середовища та взаємовідносин людей з різними типами розвитку.

В результаті діти звернули увагу на нові елементи та отримали додаткові знання, які дозволили їм поступово розширювати сюжети ігор, найчастіше повторюючи сюжети казок з різними варіантами їх закінчення.

Надалі під час занять дітям пропонувалося відповідати з різних точок зору, уявляючи себе на місці співбесідника людей з функціональними обмеженнями. Це викликало певні труднощі, адже дитині в цьому віці складно уявити себе на місці іншого і відповідно підлаштувати відповідь, описуючи пташку так, щоб сутність зрозуміла людина, яка не може почути її співу, або побачити зовнішність. Проте, під кінець проведення дослідження, досвід дітей було розширено і вони вже легше виконували подібні завдання. В цей час до процесу були підключені ігри з інклюзивно-виховними

елементами (піжмурки, спортивні змагання з передачі м'яча без рук різними засобами, тощо), а також розширення коментарів до звичних занять – що з них може підходити будь-кому, а що може викликати труднощі. До активної взаємодії під час ігор було запропоновано і залучення батьків і деякі з них також приймали участь. Всі ці заняття сприяли активній взаємодії між учасниками і збагаченню досвіду дитини, якій дозволить вільно спілкуватися з людиною, яка має інвалідність. В результаті вихованці поступово засвоїли норми життя людей з різними типами психофізичного розвитку, розширили свої уявлення про їх побут та способи взаємодії з ними, поступово нормалізувавши думку про те, що до них у групу може залучитися дитина з будь-яким типом обмежень. Це можна було побачити по зміні малюнків діагностичної методики, якою ми завершили експеримент, порівнявши результати графічних відповідей дітей на початку і в кінці дослідження. В результаті можна було помітити, що хоча не всі діти повністю зрозуміли необхідність пере облаштування приміщень (на багатьох малюнках були відсутні пандуси, хоча поряд дитина в інвалідному візку тощо), проте кожен розширив уявлення про особливості групового складу і тепер у відповідях були присутні люди з обмеженими можливостями, залучені до спільних дій, або посміхаючихся поряд з іншими персонажами.

Алгоритм перевірки гіпотези виявив її достовірність та зріст ефективності результатів опитування як за графічною методикою, так і за загальними критеріями, данні яких отримано зі спостережень за довільною взаємодією молодших учасників (об'єктів) інклюзивно-виховного процесу.

Отже, нами було використано наступні форми, методи та засоби впливу на дитячу свідомість:

Форми – Групова, індивідуальна

Методи – діагностика готовності до роботи, бесіда, виховні заняття, гра.

Засоби – терапевтична казка, інклюзивна іграшка, рухливі ігри, інклюзивні коментарі під час виховного процесу, завдання на співвіднесення досвіду.

Усі разом вони показали ефективність впровадження в дошкільних навчальних закладах практики організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу для формування толерантного відношення до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО. Розкриваючи її більш широко, ми можемо зазначити, що реалізовуємо мету через розвиток емоційної рівноваги, сприйняття та бажання спілкуватися у дітей старшого дошкільного віку, що призводить до розкриття комунікативних здібностей, навчає соціально-рольовим стратегіям та допомагає сформувати високий рівень групової взаємодії та налагодити взаємодію між сім'ями та педагогічними працівниками закладу дошкільної освіти.

Після завершення констатуючою результати діагностичної методики, ми знову підбили підсумки по всіх зазначених критеріях сформованості соціального здоров'я у дітей старшого дошкільного віку. Нові результати підтверджували гіпотезу, висловлену на початку дослідження і свідчили про покращення всіх критеріїв.

Когнітивний критерій, що визначається психологічно готовністю дошкільника до встановлення суспільних контактів та рівнем обізнаності дітей дошкільного віку щодо комунікативних знань, умінь і навичок мав низький рівень показників, через відсутність сформованої системи ЗУН та відсутністю в більшості дітей дошкільного віку психологічної готовності до сталих соціальних зв'язків, проте після введення інклюзивно-виховного середовища до соціального побуту дітей старшого дошкільного віку, він підвищився до середнього.

Ціннісно-мотиваційний критерій, який визначається рівнем мотивації дошкільника та системою його вмінь, на яких базується суспільна поведінка, мав середній рівень завдяки бажанню дитини спілкуватися з оточуючими, проте завдяки отриманим в ході навчально-виховної роботи відповідним знанням, він підвищився до високого рівня.

Поведінковий критерій, що визначає прояви її поведінки, які свідчать про

наявність високого рівня соціальності, підтвердив середній рівень. Його показник не було збільшено через відсутність практичного досвіду спілкування з людьми, які мають інвалідність у переважній більшості учасників експерименту.

Підсумовуючи викладені вище статистичні данні, на основі методу узагальнення, ми зробили висновок що показники цих критеріїв, в більшості своїй, були підвищені під впливом інклюзивно-виховного середовища, що підтверджує попередню гіпотезу та доводить ефективність використання інклюзивних іграшок та інших засобів формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

3.3.Рекомендації щодо впровадження в дошкільних навчальних закладах практики організації інклюзивно-орієнтованого виховного процесу.

Проведене та детально описане нами дослідження надало нам можливість обгрунтовано й доцільно здійснити їх упровадження в реальний процес розвитку емоційно-цілісної взаємодії дитини з оточуючими її людьми та взаємодії з усіма членами сім'ї і групою однолітків (на прикладі експериментальної групи) у ході створення програми заходів та впровадження форм і методів щодо формування соціального здоров'я в умовах ЗДО.

Для реалізації наших умов ми розробили план дій, мета якого полягає у формуванні толерантного відношення до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО. Розкриваючи її більш широко, ми

можемо зазначити, що реалізовуємо мету через розвиток емоційної рівноваги, сприйняття та бажання спілкуватися у дітей старшого дошкільного віку, що призводить до розкриття комунікативних здібностей, навчає соціально-рольовим стратегіям та допомагає сформувати високий рівень групової взаємодії та налагодити взаємодію між сім'ями та педагогічними працівниками закладу дошкільної освіти.

В ході реалізації плану було проведено комплекс заходів (ігри на спілкування, спостереження в ході гри за членами групи, проведення тестів з батьками, спрямованих на визначення їх обізнаності та зацікавленості щодо розвитку толерантності своєї дитини тощо), на спілкування та взаєморозуміння між членами сім'ї, вихователем та дитиною старшого дошкільного віку.

На основі практичного втілення даного плану формування толерантності дитини старшого дошкільного віку, ми вирішили створити практичні та дієві методичні рекомендації для подальшого використання цієї програми і педагогічній діяльності наступних років.

Так як в останні роки навчальні плани з підготовки бакалаврів та магістрів педагогічних спеціальностей мають зменшену кількість аудиторних часів, то проходить суттєве обмеження педагогів у виборі методів своєї роботи, в тому числі методів розвитку толерантності у дітей старшого дошкільного віку. Ця ситуація вимагає створення нових підходів та методів активного втручання в педагогічний процес у вигляді психогімнастичних вправ (за рекомендаціями Харитонova І.), навчально-пізнавальних завдань (запропонованих Одановічем М.), рольових та ділових ігор (за методичними рекомендаціями Ісаєва І. та Козлова А.), соціально-психологічний тренінг (за рекомендаціями Тарасенко М., Геранюшкіна Г., Харченко С.) або кінотренінг (запропонований Верхотуровою І.) чи подібну за змістом читацьку діяльність, рекомендовану Кисельовим Н. тощо.

Так як ці теми вже є добре вивченими, ми вирішили наголосити на методах роботи з дітьми і склали власний ігровий комплекс, який може допомогти реалізувати поставлені у програмі завдання.

Також ми винесли ключові елементи програми до окремої таблиці, представленою у додатку Г і розробили методичні рекомендації для їх впровадження. Вони включають:

1. Створення й забезпечення різних комунікативних ланок («дитина — дорослий», «дитина — дитина», «дитина-колектив»).
2. Розвиток у дітей всіх форм (емоційно-особистісне, ситуативно-дійове, поза ситуативне) та засобів спілкування.
3. Формування творчого ставлення до організації діяльності спілкування, розвиток комунікативно-мовленнєвих, творчих здібностей дітей.
4. Виховання потреби у спілкуванні, навчання самостійності у висловлюванні своїх думок та досягнень.

Розроблена нами програма базується на таких основних принципах як:

Гуманістична спрямованість і психологічна культура навчально-виховного процесу. Гуманістичні концепції виховання, які проголошували Корчак Я., Русова С., Монтесорі М., Сухомлинський В. та ін. передбачають високий рівень загальної і психологічної культури навчально-виховного процесу, що виявляється у системі взаємин між дорослими та дітьми.

Отже, гуманістичні концепції включають в себе принцип рівності дітей та дорослих, принцип діалогічного педагогічного спілкування, принцип спільної участі в організації життя групи, принцип орієнтації на кожну дитину як на індивідуальність та принцип пріоритету родинного виховання над суспільним.

Рекомендації педагогічним колективам, що вирішили створити інклюзивне-виховне середовище для дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО:

1. Гуманістична спрямованість вимагає, в першу чергу, співпраці між педагогічними працівниками ЗДО та батьками (чи особами, що їх замінюють) дитини. Подані нижче матеріали допоможуть оцінити своє ставлення до батьків та їх запитів та проаналізувати рівень культури та виховання у певній сім'ї.

2. Вищезазначені принципи спрямовують педагогічні колективи переоцінити усталену практику комплектування груп дітьми одного віку, що сприяє розвитку соціальних уявлень та комунікативних інтересів у вихованців;

3. Робота педагогічного працівника повинна бути спрямована на всебічну підтримку соціальної активності дитини, створення умов для пробудження соціального здоров'я;

4. Для дітей старшого дошкільного віку важливо створювати умови для поглибленого оволодіння соціальними навичками, що спонукають розвиток їх соціального здоров'я;

5. Не варто перебільшувати значення діагностичних методик та надмірно захоплюватися виявленням дітей різного рівню розвитку соціальності. Це професійне заняття психолога, а місією педагога є сприяння гармонійного розвитку *кожної* дитини.

6. Оскільки саме діяльність, різні її види, визначають розвиток дитини, необхідно переорієнтувати освітній процес на організацію їх власної діяльності замість теоретичного пізнання, та дозволити дітям вільно об'єднуватися у групи для виконання певних завдань – це спонукає природні потяги дитини до соціальності розкриватися та розвиватися під м'яким керівництвом вихователя.

Пропоновані методичні рекомендації укладено відповідно до мети та завдань дослідження інклюзивно-виховного середовища для дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО. Ними можуть скористатися педагоги закладів дошкільної освіти, що працюють за цією програмою, приватні педагоги, батьки або всі, хто хоче поглиблювати свої знання з питань методики формування толерантного відношення до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладів дошкільної освіти.

Висновки до 3 розділу

Таким чином, серед загальних наукових методів та конкретно методів соціологічного аналізу було сформовано методологічну основу соціологічного аналізу інклюзивно-орієнтованого виховного процесу дошкільних навчальних закладах

З метою діагностики рівня толерантного ставлення до людей з інвалідністю у дітей старшого дошкільного віку ми проводили індивідуальні бесіди та спостереження за спонтанним спілкуванням дітей з однолітками. Діагностування проводилося на базі закладу дошкільної освіти № 382 «Джерельце» міста Харкова в старшій групі № 9 «Зірочка». У дослідженні брали участь 14 дітей старшого дошкільного віку, батьки яких були заздалегідь проінформовані і надали письмову згоду на проведення педагогічних досліджень. Період проведення дослідження включав в себе час з вересня по листопад 2021 року.

На основі зібраної інформації ми зробили висновок що показники критеріїв, обраних нами для діагностики рівня толерантності до людей з інвалідністю у дітей дошкільного віку, в більшості своїй, знаходяться на низькому та середньому рівнях та потребують роботи над поліпшенням результатів. Для вирішення цієї ситуації ми запровадили впровадження інклюзивно-виховного процесу, який включав такі інклюзивно-виховні засоби як терапевтичні казки, інклюзивні іграшки, доповнення наочних

елементів побуту (плакатів, ілюстрацій до технік безпеки тощо) та роздаткових матеріалами зображеннями інклюзивного середовища. Це дозволило перевірити гіпотезу: організація інклюзивного виховного середовища сприятиме удосконаленню нормативних засад, впровадженню інноваційних технологій, демократичних підходів в організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, їх психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу, забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей. Результати дослідження показали, що вона є повністю вірогідною.

У висновку до проведеної роботи можемо зазначити, що мету було реалізовано через розвиток емоційної рівноваги, сприйняття та бажання спілкуватися у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладів дошкільної освіти, що призводить до розкриття комунікативних здібностей, навчає соціально-рольовим стратегіям та допомагає сформувати високий рівень групової взаємодії та налагодити взаємодію між сім'ями та педагогічними працівниками ЗДО.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного соціологічного дослідження рівня толерантності до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», сформований під впливом застосування інклюзивних іграшок у виховному процесі було підтверджено гіпотезу: організація інклюзивного виховного середовища сприятиме удосконаленню нормативних засад, впровадженню інноваційних технологій, демократичних підходів в організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, їх психолого-

педагогічного, медико-соціального супроводу, забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей.

Виконання завдань дослідження дозволило дійти наступних висновків:

Було з'ясовано сутність інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах та його вплив на соціальний розвиток дитини. На підставі проведеного аналізу наукового підґрунті роботи, нами було запропоновано наступне визначення:

Інклюзивно-орієнтований виховний процес в дошкільних навчальних закладах - це виховний процес, побудований за принципом збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, який вирішує наступні завдання, передбачені Концепцією розвитку інклюзивного навчання, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Визначаючи показники соціологічного аналізу інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, у першу чергу, слід звернути увагу на показники: мотиваційно-ціннісний, поведінковий та емоційно-вольовий компонент, а також загальні критерії.

Характеристика методів соціологічного аналізу інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в навчальних закладах дозволила визначити, що доцільно застосовувати теоретичні методи дослідження: системний аналіз, порівняння, прогнозування, соціометричний метод.

Соціологічний аналіз міжнародних документів сприяв виділенню п'яти підходів до визначення поняття «інклюзивна освіта». Проаналізувавши їх, ми прийшли до висновку, що в міжнародному вимірі інклюзивну освіту можна вважати керівним принципом для досягнення прийнятних рівнів інтеграції в загальноосвітніх навчальних закладах. Після того було

систематизовано нормативно-правове забезпечення інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в Україні. Аналіз сучасного стану соціологічних досліджень інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах дозволив дійти висновків, що сучасний соціологічний аналіз вивчає структурно-організаційні та змістові зміни інклюзивно-орієнтованого виховного процесу дошкільних навчальних закладах, спрямовані на його вдосконалення, його методологічне підґрунтя – методи визнання рівноправності та розмаїтості учасників процесу, способи залучення громади до створення інклюзивного простору, шляхи повної трансформації освітніх закладів. способи усунення перешкод та забезпечення загальної доступності для здобуття освіти, шляхи мобілізації ресурсів та засобів для якісної освіти та способи досягнення високого рівня професійної компетентності фахівців.

На підставі аналізу наявних засобів **формування толерантного ставлення** дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю слід виділити наступні:

1) предметні засоби:

- предмети навколишньої дійсності (загальна організація виховного середовища).

- природні елементи.

- спеціально виготовлені предмети.

:2) ілюстровані засоби:

- набір предметних малюнків.

- роздаткові набори

- схеми-моделі

- тощо.

3) технічні засоби:

- візуальні;

- аудіозасоби;

- аудіовізуальні.

Прикладами використовуваних засобів можуть слугувати терапевтичні казки, інклюзивні іграшки, доповнення наочних елементів побуту (плакатів, ілюстрацій до технік безпеки тощо) та роздаткових матеріалами зображеннями інклюзивного середовища. Використання цих методів та їх результативність у формування рівня толерантності до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», дозволили обґрунтувати терапевтичний вплив інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах на дітей дошкільного віку. В результаті ми охарактеризували вплив інклюзивної іграшки на психічний розвиток дитини, проаналізували нормативно-правову базу інклюзивного освітнього середовища та зробили висновок, що інклюзивна іграшка є дієвим засобом формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю.

феномен інклюзивної іграшки був виведений з попереднього досвіду дитячих психологів та педагогів, які використовували іграшки з терапевтичною метою та для соціального виховання в умовах гри, які є найбільш природними у дошкільному віці

Вони є дієвим засобом формування толерантного ставлення дітей до оточуючих людей, незалежно від їх особливостей, якими б вони не були. Такі іграшки створені для нормалізації даного явища в свідомості дитини дошкільного віку, яка сприймає світ та отримує життєвий досвід саме через цей інструмент психічного та виховного впливу.

Спираючись на авторську методику «Дитячий садок моєї мрії» було досліджено рівень толерантності до людей з інвалідністю у дітей комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце», сформований під впливом застосування інклюзивних іграшок у виховному процесі.

На основі цієї методики можна зрозуміти чого дитині не вистачає у садку і виявити рівень сформованості толерантності, а також соціальності загалом. Рекомендовано проводити на початку та в кінці навчального року,

допомагаючи дитині під час презентації питаннями, які розкривають ключові моменти аналізу малюнку. Таким чином можна отримати повне уявлення про самопочуття дитини в наявному садку та її представлення про ідеальний навчальний заклад, а також дослідити оточення дитини – кого вона виділяє, які почуття в неї викликають ці люди, чи толерантно вона ставиться до людей з різними особливостями. Сама тому методика отримала назву «Дитячий садок моєї мрії», відображуючи прагнення дитини до створення ідеального світу в своїй уяві та відображення системи цінностей та поглядів через творчість. Особливо це проявляється якраз у старшому дошкільному віці, адже цей період є сенситивним для переходу у стан творця, що змінює та відображує світ, який бачить навколо себе.

З метою діагностики рівня формування толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю засобами інклюзивних іграшок ми проводили індивідуальні бесіди та спостереження за спонтанним спілкуванням дітей з однолітками. Діагностування проводилося на базі комунального закладу дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце» Харкова в старшій групі № 9 «Зірочка». У дослідженні брали участь 14 дітей старшого дошкільного віку, батьки яких були заздалегідь проінформовані і надали письмову згоду на проведення педагогічних досліджень. Період проведення дослідження включав в себе час з вересня по листопад 2021 року.

За підставами для оцінки і класифікації результатів нами були виділені три критерії діагностики для проведеної роботи:

1. Когнітивний
2. Ціннісно - мотиваційний
3. Діяльнісно – поведінковий

В результаті проведеного дослідження ми зробили висновок що показники цих критеріїв, у переважної більшості вихованців старшої групи дошкільного комунального закладу освіти, знаходяться на низькому та середньому рівнях та потребують роботи над поліпшенням результатів. Спираючись на результати пілотного дослідження було розроблено рекомендації щодо впровадження інклюзивно-виховного середовища у комунальному закладі дошкільної освіти Київського району міста Харкова № 382 «Джерельце».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Forbes article on Barbie in a wheelchair
<https://www.forbes.com/sites/sarahkim/2019/02/19/barbie-dolls-with-disabilities/?sh=576900ef1319>
2. Article on gender-neutral dolls URL:
<https://www.euronews.com/2019/09/25/watch-meet-the-gender-neutral-doll-from-the-makers-of-barbie>
3. When Barbie turns 60, how has the world's most famous doll grown?
<https://edition.cnn.com/style/article/us-barbie-60th-birthday-scli-intl/index.html>
4. New Barbie dolls feature vitiligo and hairless models in bid to boost diversity:
<https://edition.cnn.com/style/article/barbie-vitiligo-hairless-dolls-wellness-scli-intl/index.html>
5. Giving a Child a Doll with Special Needs Promotes Acceptance & Healing:
<https://866attylaw.com/giving-a-child-a-doll-with-special-needs-promotes-acceptance-healing/>
6. Колупаєва А. А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Науково-методичний посібник. Серія «Інклюзивна освіта». Київ 2011. 206 с.
7. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
8. Толерантне ставлення до людей з особливими потребами URL:
<http://km-rda.gov.ua/infosim/3802-tolerantne-stavlennia-do-liudey-z-osoblivimi-potrebami.html>
9. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової – Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова – Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. – К., 2012. – 144 с.

10. Указ президента України про національну програму «Діти України» (чинний документ), 48-51 с
11. Василенко О.М, А. О Малько. Соціально-педагогічна діяльність в закладах Освіти – Харків: Крок, 2003. – 83 с.
12. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 35. С. 451-457.
13. Сайко Х.Я., Островська К.О. Толерантність до дітей з особливими потребами в інклюзивній школі. URL :<https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tolerantnist.pdf>
14. Herzberg, F. OneMoreTime: HowDoYouMotivateEmployees? // HarvardBusinessReview, 2003. № 1, pp. 17-29] 12. Nicholson P. Tolerationas a MoralIdeal // AspectsofToleration. / Eds. / Horton, S. Mendus. London, New
15. Nicholson P. Tolerationas a MoralIdeal // AspectsofToleration. / Eds. / Horton, S. Mendus. London, NewYork: MtthnenandCo. ltd, 1985. – 255 с
16. Метельська Т. Інклюзивна освіта як одна з умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами – с. Вікно, 2018. Посилання: <https://naurok.com.ua/stattya-inklyuzivna-osvita-yak-odna-z-umov-socialno-adaptaci-ditey-z-osoblivimi-potrebami-32172.html>
17. Саламанська декларація. Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами, прийняті Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість. Саламанка. Іспанія, 7-10 червня 1994р. - К., 2000. - 21 с.
18. Підручник / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін.; За наук. ред. д-ра екон. наук С. С. Герасименка. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 467 с.
19. Дуткевич Т.В. Особливості соціально-перцептивного образу міжособистісного конфлікту. Проблеми сучасної психології: Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка, Інституту

психології ім. Г.С. Костюка АПНУ / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 8. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 288-297.

20. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. Київ : СаммітКнига, 2009. –272 с.

21. Шульженко Д.І. Аутизм – не вирок. Львів: Кальварія, 2010. 224 с.

22. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / Ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор), та ін. Київ: Контекст, 2000. 336 с.

23. Грабовська С.Л., Островська К.О. Психологічні особливості ставлення учнів загальноосвітньої школи до інклюзивного навчання . *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. пр. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. № 17. С. 77-85

24. Бондар Ш.В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. Науково-педагогічний журнал Рідна школа, 2011. – № 3. – С. 10-14

25. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року

26. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.

27. Колупаєва А.А., Луценко І.В.- Нормативний бюлетень. Аналіз міжнародного законодавства з питань інклюзивної освіти – 19 с.

28. Ясеновська М. Що таке інклюзія і навіщо вона потрібна кожному: лекція. Чернігів: 2019.

29. Чайковська А. В. Виховний процес як система, його особливості, структура у школах нового типу: онлайн-презентація. - 2019.

30. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019->

%D0%BF#Text {Назва Постанови із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 769 від 28.07.2021} {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 769 від 28.07.2021№ 483 від 26.04.2022}

31. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. - 264 с.

32. . Бойко В. О. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. № 4. С. 7–11.

33. Бондар В. І. Дидактика. Київ: Либідь, 2005. 264с.

34. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації. *Корекційна педагогіка та психологія: Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Вип. 15. 2010. С. 39–42.

35. Бондар В. І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. №3 (березень). С. 10-14.

36. Василенко О. М. Соціально-педагогічна робота з учнями з особливими потребами в загальноосвітній школі інклюзивної орієнтації. – URL:http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/Problemi_studentiv_z_invalidnistyu/pdf/Vasilenko_Soc_ped_robota.pdf.

37. Гончаренко С. У. Методологія. / Гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 498–500.

38. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

39. Данієлс Е.Р., Стаффорд К.. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. Львів:Товариство «Надія», 2000. 256 с.

40. Данілавічюс Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний 252 посібник /За заг. ред.

А. А. Колупасвої. Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

41. Декларація про права інвалідів (проголошена ООН 9 грудня 1975 року).

42. Дефектологічний словник : навчальний посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ: МП "Леся", 2011. 528 с.

43. Державний стандарт початкової загальної освіти 2011. № 18. 46 с.

44. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04: / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Житомирський держ. педагогічний ін-т ім. І. Франка. Київ, 1996. 444 с.

45. Загальна декларація прав людини (проголошена ООН 10 грудня 1948 року).

46. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (21 березня 1991 року N 875-XII).

47. Закон України «Про охорону дитинства» (прийнятий 26 квітня 2001 року N 2402-III).

48. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (прийнятий 6 жовтня 2005 року N 2961-IV).

49. Захарчук М. Є. Проблеми формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні: URL: gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKlu chkovska. (Дата звернення 21.10.2015).

50. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навч. курс та наук.-метод. посіб. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 168 с.

51. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для

батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми IBPP – TACIS Європейської комісії / ВФ «Крок за кроком». Київ: ФО-П Придатченко П.М., 2007. 180 с. 25

52. Загальна декларація прав людини (прийнята Організацією Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року)
<http://vpu.ldubgd.edu.ua/prava1.php#:~:text>

53. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1997. 304 с.

54. Колупаєва А. А., Таранченко О. М.. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник. Київ: «АТОПОЛ». 2010. 96 с.

55. Колупаєва А. А., Савчук Л. О.. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. Київ: Вид. група «АТОПОЛ», 2011. 273 с.

56. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. Київ: «Самміт – Книга», 2009. 272 с.

57. Колупаєва А. А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*, №4, 2003. 154.

58. Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Білозерська І. О., Ленів З. П., Будяк Л. В., Сак Т. В., Найда Ю. М.. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / За заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ: «А.С.К.», 2012. 308с.

59. Колупаєва А. А. , Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В.. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально- методичний посібник. Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 192 с. 255.

60. Конвенція ООН про права дитини (прийнята 20 листопада 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року).

61. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами (схвалена рішенням колегії Міністерства освіти і науки та Президії Академії педагогічних наук України 23.06.99).

62. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року №396-р).

63. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912.: URL: <http://firstedu.org.ua/index.php>. (Дата звернення 22.11.2015)

64. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ: «А.С.К.», 2012. 308 с.

65. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник №4 НДЛ інклюзивної освіти. /Упорядники: Л. О. Савчук, І. В. Юхимець. Рівне: РОІППО, 2013. 53с.

66. Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання /Інструктивно-методичний лист МОН, молоді та спорту № 1/9-384 від 18.05.2012 р. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/ (Дата звернення 21.10.2015).

67. Закон України Про дошкільну освіту(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Діагностика готовності до співпраці

(Проводиться з експериментальною групою, вихователем та адміністрацією закладу).

Мета: Виявити рівень готовності до співпраці в інтересах дитини.

Які, на вашу думку, є істотні проблеми інклюзивно-орієнтованого виховного процесу в дошкільних навчальних закладах серед дітей старшого
дітей старшого дошкільного віку?

Чи вважаєте ви необхідним змінювати існуюче положення речей?

- ☐ Так
- ☐ Ні

Що саме ви готові для цього зробити?

Що ви вважаєте потрібним змінити для досягнення кращого результату?

На що ви, в першу чергу, звертаєте увагу при роботі з формування толерантності серед дітей старшого дошкільного віку?

Чи здатні ви змінити свої попередні принципи, форми та методи роботи на нові, більше ефективні?

- Так
- Ні
- Частково

ДОДАТОК Б

Таблиця 1: «Показники толерантного ставлення дітей дошкільного віку до людей з інвалідністю»

Показник	Характеристика	Сучасний рівень в Україні
Мотиваційно-ціннісний	Ступінь прийняття толерантності як цінності;	Середній. В більшості це зовнішнє прийняття, на законодавчо за та юридичному рівнях. Деяка частина суспільства має нормалізоване ставлення до проблеми, інша геть не сприймає.
Когнітивний	уявлення про прояви толерантності у поведінці; уявлення про реагування у ситуаціях критики та конфлікту; знання способи прояви співчуття, підтримки; знання про способи вступу в контакт та відмови від нього; вміння просити та приймати допомогу;	Наразі видається багато спеціальної літератури, створюються курси на українських освітніх платформах та іде широке залучення цільової аудиторії для споживання цієї інформації.
Емоційно-вольовий	прояв терпимого ставлення до інших, самовладання, витримки; сприйняття та оцінка дій своїх інших людей з погляду; толерантності; рівень тривожності;	Питання інвалідності і широкому сенсі є суспільною проблемою, яка через відповідні інститути сприяє на світогляд та внутрішні позиції українців, проте наразі цей процес просувається дуже повільно.
Поведінковий	прояв толерантності,	Пріоритетним є не тільки законодавче

	стриманості по відношенню до іншої точки зору; конструктивній критиці; конструктивній реакції на питання, що зачіпають особистість або провокують конфліктну ситуацію;	гарантування прав людей з інвалідністю, а й створення недискримінаційного толерантного середовища, яке сприяє їх реалізації та допомагає розвитку внутрішнього потенціалу.
Загальні	суспільна сегрегація; наявність заходів з попередження всіх форм дискримінації; спеціалізована освіта, організація директивної основи для активізації роботи щодо профілактики, реабілітації і забезпечення участі осіб з інвалідністю в суспільному житті країни, їх рівноправності з іншими членами суспільства; о загальне покращення умов життя в результаті економічного і соціального розвитку.	Сукупний індекс національної дистанційованості (ІНД) в Україні з 2008 р. по 2010 р. залишився незмінним і дорівнює 5,1 і в порівнянні з 2006 р. навіть знизився на 0,2 п., незважаючи на збільшення частоти випадків замахів на національні святині різних етно-релігійних груп, активізацію діяльності радикальних політичних рухів.

Додаток В

Методика «Дитячий садок моєї мрії»

Мета: Виявлення рівня розвитку соціальності серед дітей старшого дошкільного віку.

Методика передбачає аналіз дитячого малюнку на зазначену вище тему.

Дітям пропонується виконати малюнок за одну годину, користуючись різними матеріалами – фарбами, олівцями, фломастерами тощо. Під час

інструктажу дітям пропонується дати волю своїй уяві, зобразивши садок таким, яким вони хочуть його бачити.

Аналізується по-перше швидкість, з якою дитина взялася до малювання, як показник того, що вона має чіткі уявлення про свої бажання.

Потім зазначається креативність – що саме намалювала дитина.

Але найголовніше – як вона може представити свій малюнок і які аргументи використовує, пояснюючи свій вибір.

Приклад гарного виконання завдання:

- Мене звати Тетяна. Я зобразила дитячий садок своєї мрії за допомогою фарб, бо вони найбільш яскраві. Мені подобаються тварини, тому я намалювала власний зоопарк дитячого садка, а ще басейн з дельфінами. Поряд знаходяться магичні двері, через які діти усього світу можуть приходити в наш садок. Я знаходжуся поряд з дверима, бо тільки що зайшла на територію садка.

Отже, ідеальний садок цієї дитини повинен включати багато людей та тварин, що свідчить про високий рівень розвитку соціальності. Вона відразу обрала чим буде малювати і швидко приступила до роботи, що вказує на чітке розуміння своїх бажань. Але: наявність лише тварин на малюнку можна вважати ознакою дисгармонійних стосунків з оточуючими людьми, хоча двері для них намальовані.

На що потрібно звертати увагу: Чи є на малюнку сам автор? Як він розташований на малюнку? Що або хто його оточує (вихователь, іграшки, друзі - реальні чи уявні, тварини, предмети з занять тощо)?

На основі цієї методики можна зрозуміти чого дитині не вистачає у садку і виявити рівень сформованості потягу до соціальності.